

**West-Friese
Archeologische
Rapporten 175**

Een perceel achter De Knipboog

Archeologisch onderzoek op het perceel Venidse 2
in Hoorn, gemeente Hoorn

C.P. Schrickx

Een perceel achter De Knipboog

**Archeologisch onderzoek op het perceel Venidse 2 in Hoorn,
gemeente Hoorn**

C.P. Schrickx

Colofon

West-Friese Archeologische Rapporten 175

Titel	Een perceel achter De Knipboog. Archeologisch onderzoek op het perceel Venidse 2 in Hoorn, gemeente Hoorn.
Uitvoerder	Archeologie Hoorn/West-Friesland
Auteur	C.P. Schrickx (senior KNA archeoloog, Archeologie West-Friesland)
Redactie	M.H. Bartels (senior KNA archeoloog, Archeologie West-Friesland)
Veldwerk	C.P. Schrickx (senior KNA archeoloog, Archeologie West-Friesland) J. Leek (KNA archeoloog, Archeologie West-Friesland) W. Stellingwerf (KNA archeoloog, Archeologie West-Friesland) E. van Paridon (veldtechnicus, Archeologie West-Friesland) A. Weel (veldmedewerker / metaaldetectie, Archeologie West-Friesland)
Determinatie	C.P. Schrickx (senior materiaalspecialist, Archeologie West-Friesland) Leer: A. Vissie & E. Winters-Ran (vrijwillig medewerkers, Archeologie West-Friesland), onder begeleiding van C.P. Schrickx (senior KNA specialist)
Fotografie objecten	H. van Poelje (vrijwillig medewerker, Archeologie West-Friesland)
GIS/kaartmateriaal	C.P. Schrickx
Opmaak	D.M. Duijn
Trefwoorden	Hoorn, Venidse, Bierkade, Middeleeuwen

© Archeologie West-Friesland 2023

Niets van deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, film, fotokopie, digitaal of geautomatiseerd systeem zonder voorafgaande toestemming van de copyrighthouders en de auteur.

De uitgever heeft de inhoud met de grootst mogelijke zorgvuldigheid samengesteld. Ondanks deze zorgvuldigheid kunnen gegevens zijn veranderd of onjuist zijn weergegeven.

Administratieve gegevens

Project/locatie	Venidse 2, Hoorn, Gemeente Hoorn
Projectnummer	515
Landelijk registratienummer	5035010100
Centrale coördinaten	X: 132.994 Y: 516.823
Periode voorbereiding	2019-2021
Periode veldonderzoek	17-05-2021 t/m 16-09-2021
Periode uitwerking	April-juni 2023
Periode deponering	Juli 2023
Datum rapportage	25-7-2023
Bevoegde overheid	Gemeente Hoorn
Archeologisch deskundige	M.H. Bartels
Beheer en plaats projectdocumentatie	Depot gemeente Hoorn
Opdrachtgever	Dhr. Van Melick
Opdrachtnemer	Archeologie Hoorn/West-Friesland
Monument-, vondst- en Archisnummers	AMK-terrein 14872
Status	Goedgekeurd door het Bevoegd Gezag

Inhoudsopgave

1 Inleiding	11
2 De onderzoekslocatie	13
2.1 Geologie en landschap	13
2.2 Historische achtergrond	14
2.2.1 Het Venidse als eiland in de haven	14
2.2.2 De aanleg van de haven	16
2.2.3 Bewoners op het Venidse in 1430	18
2.2.4 Situatie in 1561	20
2.2.5 Reconstructie rond 1600	20
2.2.6 De Bierkade	22
2.2.7 Huis De Knipboog (nr 11)	25
2.2.8 Pakhuis naast De Knipboog (nr 12)	28
2.2.9 Eigenaren na 1832	30
2.3 Archeologisch onderzoek	32
3 Opzet en doel van het onderzoek	35
3.1 Onderzoeksopdracht	35
3.2 Methode	35
4 Resultaten	41
4.1 Inleiding	41
4.2 Natuurlijke bodem	41
4.3 Fase 1: ontginning	42
4.4 Fase 2: een dik ophogingspakket	44
4.4.1 Fase 2.1 (1375-1400)	44
4.4.2 Fase 2.2 (1400-1425)	48
4.5 Fase 3: eerste bewoning (1425-1525)	57
4.6 Fase 4 (1525-1575)	61
4.7 Fase 5 (1575-1800)	66
4.7.1 Huis op het westperceel	67
4.7.2 Huis op het oostperceel	69
4.7.3 Woning aan de Knipboogsteeg	71
4.7.4 Huis aan het Venidse	71
4.7.5 Keramiek	73
4.7.6 Wandtegels	73
4.7.7 Glazen voorwerpen	78
4.7.8 Metalen voorwerpen	78
4.8 Fase 6: de 19 ^{de} en 20 ^{ste} eeuw	78
5 Synthese	81
6 Beantwoording onderzoeksvragen	83
7 Samenvatting	86
Literatuur	87
Kaartbijlagen	
Bijlage 1: Fase 1-3 (tot 1525)	89
Bijlage 2: Fase 4 (1525-1575)	91

Bijlage 3: Fase 5 (1575-1800)	93
Bijlage 4: Fase 6 (1800-1974)	95
Bijlage 5: Profielen	97

Bijlagen

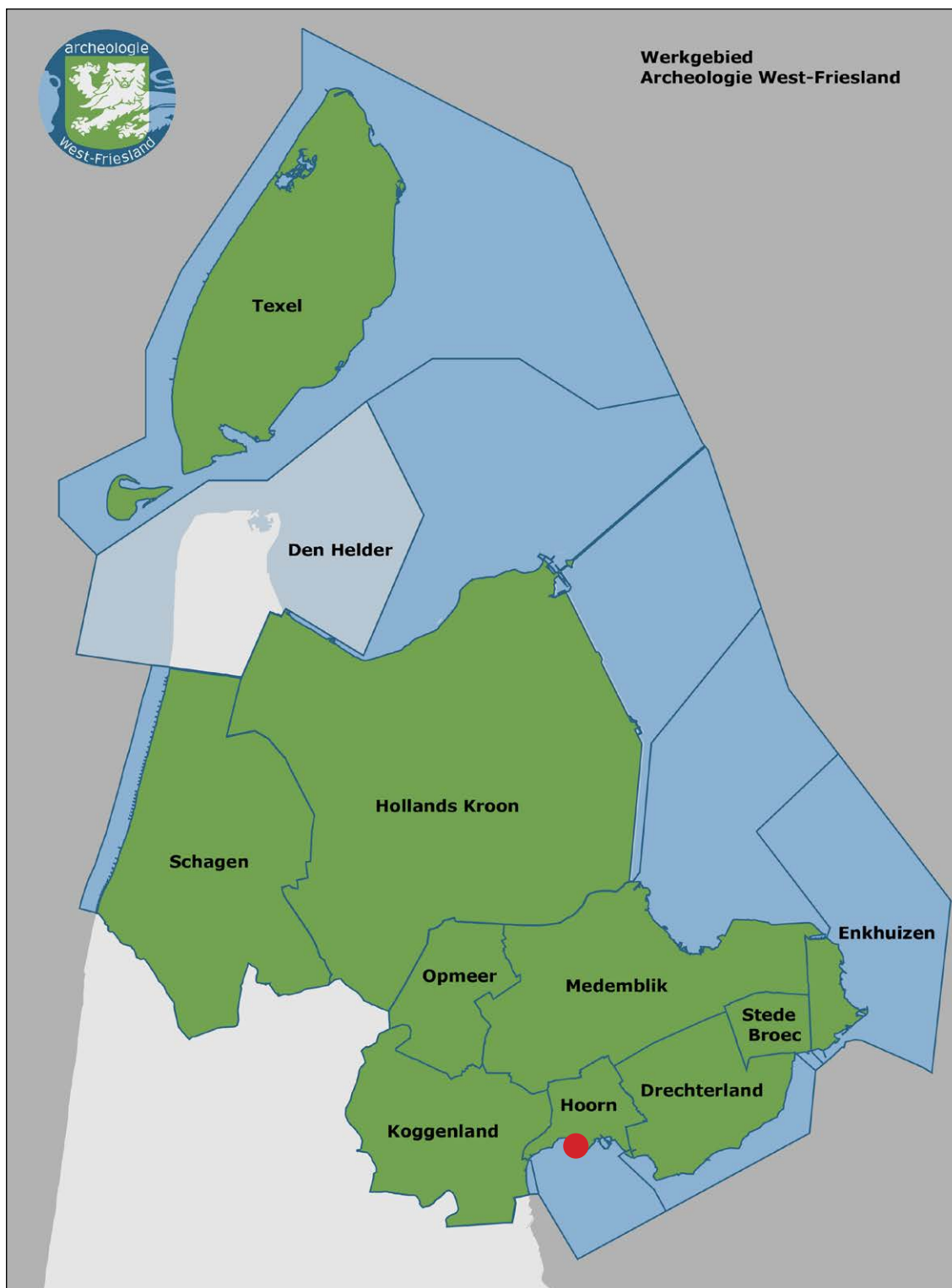
Digitaal beschikbaar via www.archeologiewestfriesland.nl

Bijlage 6 Lijst met afbeeldingen

Bijlage 7 Determinatielijsten

De Bierkade, kijkend richting de brug naar de Korenmarkt, in 2021. Tussen Bierkade 11-12 en Bierkade 10 is een smalle steeg, de Knipboogsteeg.

Afb 1.1 De locatie van het plangebied binnen de gemeente Hoorn in West-Friesland (rode stip). Op de kaart is het gemeentelijke samenwerkingsverband Archeologie West-Friesland weergegeven.

1 Inleiding

Van 17 mei tot en met 1 juni 2021 (8 dagen) is in opdracht van de heer Van Melick een archeologische opgraving uitgevoerd op perceel Venidse 2 in de gemeente Hoorn (afb. 1). Tevens is na afloop van de opgraving het uitgraven van de kelder archeologisch begeleid. Deze begeleiding heeft plaatsgevonden tussen 3 september en 16 september 2021. De aanleiding voor het archeologisch onderzoek vormde de sloop van de woning op Venidse 2 en de nieuwbouw met kelder op dit perceel. Dit perceel ligt achter en hoort bij Bierkade 11-12 (afb 2).

Op 30 oktober 2019 is door Archeologie Hoorn een Archeologische Quickscan opgesteld.¹ Hierin is vastgesteld dat het plangebied een hoge archeologische waarde heeft als onderdeel van het historisch centrum van Hoorn. Op 23 maart 2020 is een versie 2 van deze Archeologische Quickscan gemaakt.² Hierin is geadviseerd tot de uitvoering van een archeologische opgraving. Voor de uitvoering hiervan is op 12 april 2021 het Programma van Eisen opgesteld.³

Afb. 1.2 De locatie van het plangebied (witte omlijning, bron: Google Maps).

De eindverantwoordelijkheid voor het gravend onderzoek was in handen van senior-archeoloog drs. Michiel Bartels. De projectleider tijdens het veldwerk was senior-archeoloog dr. Christiaan Schrickx. De andere leden van het veldteam waren archeoloog drs. Jasper Leek, archeoloog drs. Wytze Stellingwerf en veldmedewerkers Etienne van Paridon en Aad Weel (metaaldetectie). Na de opgraving is d.d. 23 juni 2021 een tussentijds evaluatierapport opgesteld waarin is aangegeven welke archeologische werkzaamheden tot dan toe zijn verricht, wat beknopt de archeologische resultaten zijn en wat de archeologische verwachting voor de begeleiding

1 De Groot & Schrickx 2019.

2 De Groot & Schrickx 2020.

3 Duijn & Gerritsen 2021.

van het uitgraven van de kelder is.⁴ Na afronding van de archeologische begeleiding is een vrijgavedocument (goedgekeurd op 6 mei 2022) en een gecombineerd evaluatie- en selectierapport opgesteld, welke is goedgekeurd op 26-7-2023.⁵

Afb 2 De Bierkade met in het midden het lage witte woonhuis Bierkade 11-12, in 2021. De opgraving heeft plaatsgevonden op het perceel achter dit woonhuis.

Het onderzoek is uitgewerkt door senior-archeoloog Christiaan Schrickx, tevens de auteur van dit rapport. Het vondstmateriaal is gedetermineerd door Christiaan Schrickx als senior-materiaalspecialist. De vondsten van leer zijn geconserveerd, beschreven en getekend door vrijwillig medewerkers Ans Vissie en Els Winters-Ran onder begeleiding van Christiaan Schrickx. De fotografie van de voorwerpen is verricht door vrijwilliger Hans van Poelje en archeologisch medewerker Lorenzo Ruijter.

In dit rapport worden de resultaten van het archeologisch onderzoek op het perceel Venidse 2 (Archisnummer 5035010100, project 515) weergegeven. De rapportage bestaat uit twee delen. In het eerste deel worden de historische gegevens met betrekking tot het onderzoeksterrein en de directe omgeving uiteengezet. In het tweede deel worden de aangetroffen sporen en het verzamelde vondstmateriaal geanalyseerd.

De rapportage volgt de eisen die daaraan worden gesteld in de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA), versie 4.1, en het Kwaliteitshandboek Archeologie Hoorn.

Tot slot rest ons vanuit de archeologie een woord van dank uit te spreken naar diverse partijen en personen, die bij het tot stand komen van de opgraving en rapportage een belangrijke rol hebben gespeeld.

4 Schrickx 2021.

5 Leek & Schrickx 2022.

2 De onderzoekslocatie

2.1 Geologie en landschap

Aan het einde van de laatste ijstijd lag Hoorn in een schaars begroeid landschap, waar in de loop van die ijstijd zand was afgezet. Geologisch gezien behoort deze zandafzetting tot de Formatie van Twente (Laagpakket van Wierden: dekzand).⁶ De top van deze pleistocene afzetting bevindt zich tussen de 14 en 10 meter –NAP. Na afloop van de ijstijd steeg de temperatuur en smolten de landijsmassa's waardoor de zeespiegel steeg. Hierdoor steeg ook de grondwaterspiegel en vormde zich veen (het Basisveen) op het dekzand. Dit Basisveen werd uiteindelijk afgedekt door wad- en kwelderafzettingen.

Tot circa 3800 voor Chr. was West-Friesland vrij toegankelijk voor de zee. De toenmalige kust bestond voornamelijk uit zandige wadplaten waartussen een groot aantal west-oost georiënteerde geulen lag. Meer landinwaarts gingen de zandige platen over in lagunes waarin klei werd afgezet. Een groot deel van West-Friesland lag in dit lagunaire gebied.⁷ De sedimenten die in deze periode zijn afgezet, worden gerekend tot de oudste afzettingen van de Beemster Afzettingen (voorheen Calais II en III, tegenwoordig: Laagpakket van Wormer).

Rond 3800 voor Chr. ontstonden aan de kust van Noord-Holland op de zandige wadplaten strandwallen die de kust langzaam afsloten. De zee kon vanaf deze periode alleen nog via enkele zeegaten in het achterland doordringen. Via het zeegat van Bergen drongen getijdengeulen West-Friesland binnen. Buiten de invloedsfeer van deze geulen vond geen sedimentatie plaats en vormde zich veen. Binnen de invloedsfeer van deze getijdengeulen vond afzetting van zand en klei plaats. Het grovere, zandigere materiaal sedimenterde in en direct naast de geul. Het lichtere en kleiiger materiaal werd bij overstromingen verder van de geul afgezet.

Tussen 3800 en 1400 voor Chr. verlegden de getijdengeulen enkele malen hun loop, waardoor de ondergrond van West-Friesland een zeer ingewikkelde opbouw heeft. Deze opbouw, en de geologische geschiedenis, is door De Mulder en Bosch ontrafeld en systematisch beschreven. Volgens deze reconstructies heeft Hoorn in een kweldergebied gelegen. De mariene afzettingen die in de omgeving van Hoorn direct onder de bouwvoor liggen, behoren tot het Laagpakket van Wormer. Grote getijdengeulen zijn vermoedelijk niet actief geweest. Buiten de actieve delen van het zeegat vond veengroei plaats (behorend tot het Hollandveen Laagpakket).

Rond 1500 voor Chr. sloot het zeegat van Bergen en werden de geulsystemen in West-Friesland minder actief. Na het droogvallen van de geulen vond als gevolg van differentiële inklinking van de verschillende afzettingen een omkering (inversie) van het reliëf plaats. De aanvankelijk laaggelegen kreekbeddingen en oevers zakten minder in dan de aanvankelijk hooggelegen kwelders.

Buiten de actieve geulen had vanaf circa 3800 voor Chr. in heel West-Friesland continu veenvorming plaatsgevonden, waardoor grote veenkussens waren ontstaan. Op het moment dat de laatste actieve geulen verlandden, verdwenen ook deze onder een pakket veen. Op en

6 Hoewel Nitg-TNO in 2000 (Weerts e.a., 2000; De Mulder e.a., 2003) een nieuwe lithostratigrafische indeling heeft ingevoerd, wordt in dit stuk ook de oude chronostratigrafische indeling, gebruikt door De Mulder/Bosch, weergegeven. Het Laagpakket van Wormer komt overeen met de Afzettingen van Calais, het Laagpakket van Walcheren met de Afzettingen van Duinkerken en het Hollandveen Laagpakket met het Hollandveen.

7 De Mulder/Bosch, 1982.

rond de veenkussens waren alleen nog kleine veenstroompjes actief. Deze voerden het water uit de veenkussens af naar lager gelegen delen.

De bewoning in West-Friesland in de Midden- en Late-Bronstijd (1500 tot 800 voor Chr.) concentreerde zich op de flanken van deze geulruggen en op de kwelders.⁸ Binnen de gemeente Hoorn zijn echter tot nu toe nauwelijks vondsten uit de Bronstijd gedaan. Een 'verdwaalde' bronzen hielbijl in Zwaag vormt uit uitzondering.⁹ Door toenemende vernatting werd West-Friesland rond 800 voor Chr. verlaten. Tot het ontstaan van de handelsplaats Medemblik omstreeks 700 na Chr. was het gebied vermoedelijk onbewoond.¹⁰

In de Middeleeuwen was West-Friesland bedekt met een dik veenpakket. Door het ontstaan van de Zuiderzee in de 11de en 12de eeuw werd de invloed van de zee aan de oostzijde van Noord-Holland aanzienlijk groter: de zee sloeg grote stukken land langs de kust weg en de Hollandse binnenmeren ontstonden. Het ontstaan van de Zuiderzee, gecombineerd met een gemiddelde stijging van de temperatuur, zorgde voor een natuurlijke ontwatering van het West-Friese veenpakket en gunstige condities voor ontginning. De eerste ontginningen in West-Friesland dateren uit de 8ste eeuw en vonden plaats rond Medemblik. Van de 10de tot en met de 12de eeuw werd de rest van West-Friesland ontgonnen. Het gebied werd geschikt gemaakt voor bewoning en landbouw door op systematische wijze sloten door het veen heen te graven, waardoor het veen ontwaterde. Door de ontwatering oxideerde het veen en klonk het veenpakket in, met een geleidelijke daling van het maaiveld als gevolg. Het land werd hierdoor kwetsbaar voor inbreuken van de zee en overstromingen.¹¹ De bewoners van West-Friesland probeerden dit gevaar te verkleinen door dijken aan te leggen. Deze verschillende losse dijken werden met elkaar verbonden, waardoor West-Friesland vanaf circa 1250 werd beschermd door één lange dijk: de Westfriese Omringdijk. Deze dijk is in de eeuwen hierna nog diverse malen doorgebroken, waardoor land afsloeg en klei en zand werd afgezet. De loop van de Omringdijk is in de loop der eeuwen sterk gewijzigd. Door het verdwijnen van het voorland (het land dat voor de dijk lag) verzwakte de dijk, waardoor deze op een groot aantal plaatsen moest worden teruggediept door middel van inlaagdijken. De huidige Omringdijk bevat hierdoor slechts in een aantal dijkvakken nog de originele 12/13de-eeuwse kern.¹² Het tracé van de Omringdijk loopt in Hoorn via het Grote Oost en het West.

Om het gebied binnen de Omringdijk droog te houden moest dagelijks water in zee worden geloosd. In eerste instantie gebeurde dit tijdens eb via spuisluizen in de dijk. Door de aanhoudende daling van het maaiveld was dit na verloop van tijd niet meer mogelijk. De introductie van de poldermolen in Holland in het begin van de 15de eeuw was een antwoord op dit probleem. De oudste vermelding van een molen buiten Hoorn dateert uit het einde van de 15de eeuw.

2.2 Historische achtergrond

2.2.1 Het Venidse als eiland in de haven

De straat het Venidse ligt in de huidige situatie op een eiland tussen het water van de Nieuwendam, de Appelhaven en de Korenmarkt (afb 3). Het water van de Nieuwendam bestond

8 IJzereef/Van Regteren Altena, 1991; Roessingh/Lohof, 2011.

9 Vondstmelding 1064.

10 Besteman 1990, 107.

11 Besteman 1990, 93-96.

12 Boon 1991, 78-114.

Afb 3.1 Luchtfoto tijdens de bouw van Venidse 2, in 2021. De Bierkade en het Venidse liggen op een eiland in de haven, omringd door het water van de Appelhaven, de Nieuwendam en de Korenmarkt. Dit volledige eiland heette in het verleden 'het Venidse'.

Afb 3.2 Kadastrale kaart met binnen de rode cirkel de contour van de nieuwbouw Venidse 2.

als haven al vóór 1341. Volgens de kroniekschrijver Velius werd de Appelhaven aangelegd in het jaar 1420. Tussen de Appelhaven en de Nieuwendam ontstond toen het Venidse, waarmee het volledige eiland in de haven werd bedoeld. Het water bij de Korenmarkt is volgens Velius in 1558 gegraven. Tussen 1420 en 1558 zou dan sprake zijn geweest van een schiereiland. De situatie na 1558 is te zien op de oudste stadsplattegrond van Hoorn, gemaakt door Jacob van Deventer omstreeks 1560 (afb 4).

Afb 4 Uitsnede van de stadsplattegrond van Jacob van Deventer uit ca 1560. De huidige straat Bierkade is te zien; de straat Venidse bestond volgens deze kaart nog niet.

De naam 'Venidse' verwijst naar de Italiaanse stad Venetië. Deze naam komt ook voor in andere steden als Enkhuizen (Venedie), Alkmaar (Fnidsen) en Purmerend (Venediën). Hoogstwaarschijnlijk slaat de naam niet zozeer op de handel met Venetië, maar op de associatie van een stuk land te midden van water met het eilandrijke Venetië.

Tegenwoordig wordt de naam Venidse niet meer gebruikt voor het volledige eiland, maar voor de straat aan de zuidkant van het eiland. De straat aan de noordkant heet de Bierkade en de opgraving op perceel Venidse 2 heeft dan ook plaatsgevonden achter een huis aan de Bierkade (nr 11-12). De straatnaam Bierkade (of Bierkaaij) duikt voor het eerst in de late 17de eeuw op, waaruit blijkt dat hier meerdere bierhandelaren woonden.

De bebouwing wordt op de diverse historische stadsplattegronden in hoofdlijnen weergegeven. Op de plattegrond van Blaeu, die is uitgegeven in 1649 maar grotendeels nagetekend van de plattegrond van Velius uit 1615, zien we een rij huizen aan de Bierkade (afb 5). Aan het Venidse staan twee losse huizen en een opvallend lange rij kleine huisjes. Op de stadsplattegrond van Doesjan uit 1794 is het aantal huizen aan de Bierkade duidelijk te klein (afb 6). Op deze plattegrond zien we twee stegen, die bij Blaeu ontbreken.

2.2.2 De aanleg van de haven

Kroniekschrijver Velius (kroniek eerste druk 1605) vermeldt dat in het jaar 1420 diverse werkzaamheden in de stad werden uitgevoerd. Het gedeelte van het water de Tocht dat door

Afb 5 Uitsnede van de stadsplattegrond van Blaeu, uitgegeven in 1649. De huidige straat Bierkade wordt hier nog 'Venitze' genoemd.

de Kerkstraat en Roode Steen richting de haven liep, werd in dat jaar gedempt. De drie hoofdstraten van de stad, toen nog de Noorderstraat, Oosterstraat en Westerstraat genoemd (nu het Grote Noord, het Grote Oost en het West), werden voor het eerst met stenen geplaveid. Velius vertelt verder dat de Appelhaven (toen nog niet zo genoemd) in dat jaar werd aangelegd. Hij schrijft dat "de heele plaats, van de haven van den Nieuwendam af, tot aen d'achterhuysen van d'Oosterstraet toe, niet dan een mouras en gebroken rietschoot was". In dit moerasgebied werd de Appelhaven gegraven: "men dolf eerst de haven achter de voorgemelde huysen van d'Oosterstraet heen van by daer nu de oude Oosterpoort is af, tot aen de Vismarkt toe, en daer brach men hem in de Nieuwendam; en de eerde uyt de haven kruydemen aen weder sijden op, eensdeels achter 't Oost op de kayen van de haven, eensdeels op de plaetsen die men nu Venidzen en de oude Doelen noemt". Hieruit blijkt dat de Appelhaven evenwijdig aan het Grote Oost, vanaf de Slapershaven (bij de Oude Oosterpoort) tot aan de Vismarkt, werd gegraven. Ook de Nieuwendam werd volgens Velius in 1420 verdiept en verbreed. Met de vrijgekomen grond van de Appelhaven en Nieuwendam hoogde men de straat aan de noordkant van de Appelhaven en het Venidse op.

Met de aanleg van nieuwe havens werd de Appelhaven geleidelijk minder belangrijk als haven. Al vóór 1464 moet de huidige Binnenhaven (toen Nieuwe Haven genoemd) zijn aangelegd.¹³

13 Schrickx 2014, 5.

Afb 6 Uitsnede uit de stadsplattegrond van Doesjan uit 1794 (collectie WFM).

Deze haven werd in 1534 vergroot en in 1576 werd de Karperkuil aangelegd. De Appelhaven raakte in de loop van de 16de eeuw verwaarloosd want we lezen in de kroniek van Velius bij het jaar 1566 dat "de haven achter de Sint Anthoniskerk (...) half was dichtgeslibd en daarom ongeschikt was voor het aanmeren van schepen". De Appelhaven werd dat jaar nog wel uitgediept, maar een voorname haven zou deze nooit meer worden.

De naam Appelhaven bestond in ieder geval al in 1639: uit dat jaar dateert een huwelijksaankondiging waarin de Appelhaven als adres van de bruidegom wordt genoemd. Vooral nog is dit de oudste bron waarin deze straatnaam te vinden is.

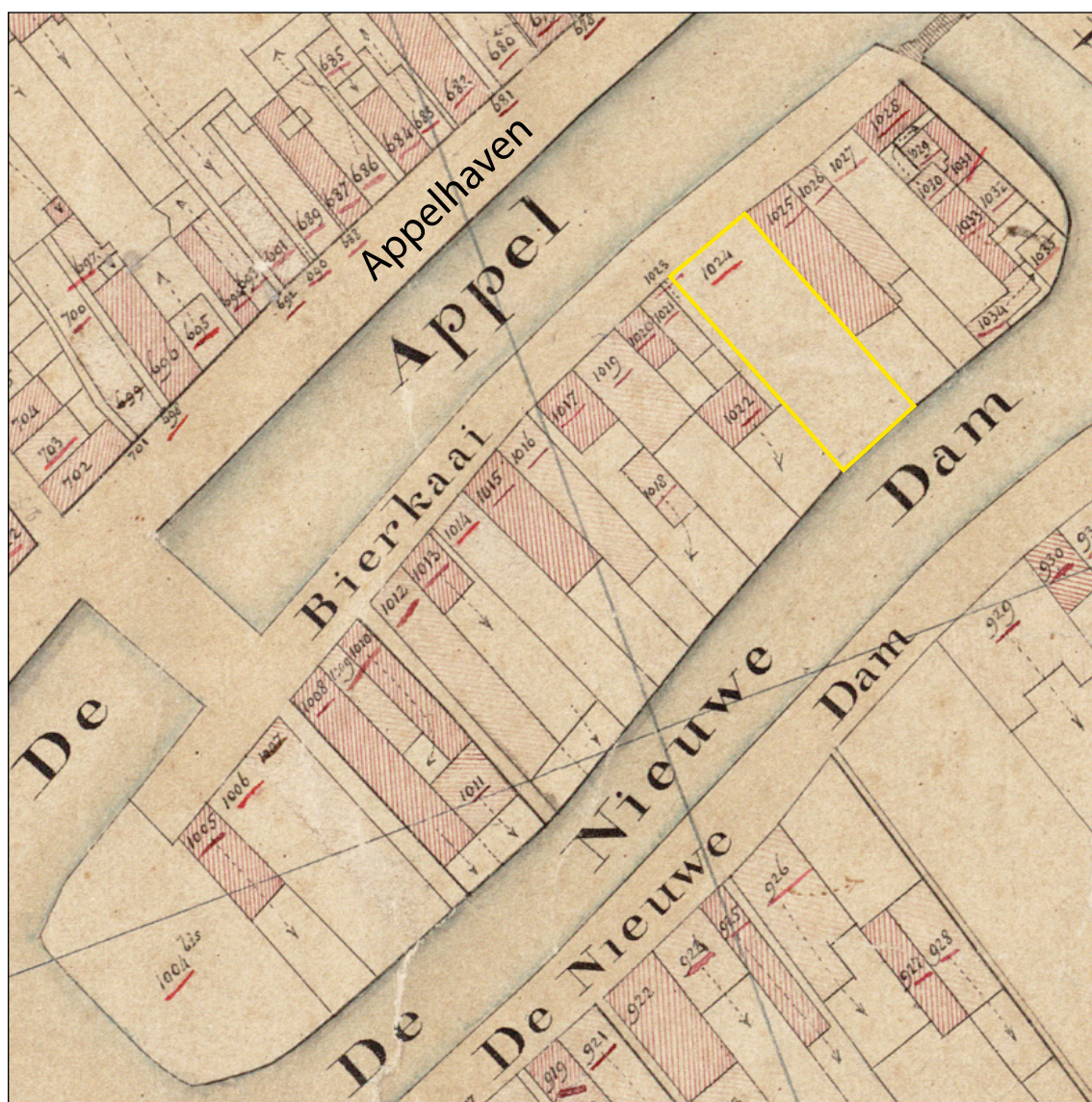
2.2.3 Bewoners op het Venidse in 1430

Een beeld van de omvang van de bebouwing aan de haven krijgen we voor het eerst in het schotboek van 1430.¹⁴ Schot was een vorm van (vermogens)belasting. In dit boek uit 1430 staan de schotplichtigen per straat opgesomd. Onder de rubriek 'op Venegen' staan in eerste aanleg 11 namen genoteerd. Na 1430 zijn sommige namen doorgehaald en andere tussengevoegd. Het is niet mogelijk de personen aan een specifiek huis te koppelen. Opmerkelijk is dat hier twee welgestelde personen woonden, namelijk Dirc Scael (14 schotpond) en Harck Lourensz (13 schotpond). Onder de naam van Dirc Scael staan de zwager van Hed Dirc Scalen (1½

¹⁴ WFA, OAH, toeg.nr. 0348, inv.nr. 1314.

pond), Pieter Scael (2 schotpond) en Jan Scael (2 schotpond) bijgeschreven. Zij woonden waarschijnlijk in hetzelfde huis. Het geslacht Zaal (Zael, Sael, Scael) was een bekende familie in Hoorn. Uit later tijd weten we dat leden van die familie als schipper actief waren. Harck (Herck) Lourensz komen we in 1436 als schepen tegen; hij was dus actief in het stadsbestuur. In het Kamper Pondtolregister uit 1439-1441 staat hij als schipper genoteerd. De overige bewoners van het Venidse behoorden vooral tot het armere deel van de bevolking met aanslagen van 1, 2 of 3 schotpond. De hoogste schotbedragen die we hier hebben genoemd, zijn overigens een stuk lager dan de allerrijkste inwoners van de stad. Deze woonden vooral aan het Grote Oost en het Grote Noord.

In het schotboek van 1478 komen in het havengebied meer rubrieken tegen dan in het boek uit 1430.¹⁵ Onder de rubriek 'op Fnidsen' staan in eerste aanleg tien namen. Ook in dit boek zijn namen doorgehaald en toegevoegd. Ze zijn allen aangeslagen voor 1 of 2 schotpond en er vallen geen namen op.

Afb 7 Uitsnede uit de oudste kadastrale kaart uit 1823. Bierkade 11-12 en Venidse 2 betreffen het onbebouwde perceel A1024. Links daarvan (A1023) is de Knipboogsteeg.

15 WFA, OAH, toeg.nr. 0348, inv.nr. 1315.

2.2.4 Situatie in 1561

In het kohier van de tiende penning uit 1561 valt het Venidse onder wijk 10 (Venegien). Hieronder volgen 34 namen, maar dat houdt niet in dat er 34 huizen stonden.¹⁶ Meermaals is sprake van verhuurde woningen die vermoedelijk achter een huis stonden. Dit maakt het lastig om de namen aan percelen te koppelen. Als basis voor een reconstructie gebruiken we de oudste kadastrale kaart uit 1823 waarop de percelen voor het eerst een kadastraal nummer hebben (afb 7).

Geheel aan de oostzijde van het Venidse bezat Anna Coomen Willems (Anna de dochter van koopman Willem) twee woningen, die zij beide verhuurde. Aannemelijk is dat dit betrekking heeft op het hoekhuis A1028 (Bierkade nr 16).

Hierna volgen drie huizen van Clais Willems, Gheert Croontgis en Jan Scoutsz die zij zelf bewoonden.¹⁷ Dat zouden dan huizen op de percelen A1027 (nr 15), A1026 (nr 14) en A1025 (nr 13) moeten zijn.

Hierna wordt de situatie onzeker. Neel Jans bezat een huis dat zij verhuurde en een huisje waarin zij zelf woonde. Als deze naast elkaar stonden, betreft het de bebouwing op perceel A1024 (nr 12 en 11).

Hierna staat een woning van Pieter Jacobsz Bourgongen genoemd, waarin hij zelf woonde. Deze persoon komen we ook tegen in het kohier uit 1553 (als Bourgongen). De woning stond dan op perceel A1021 (nr 10), wat op de kadastrale kaart uit 1823 een smal perceel is en dat zou goed de aanduiding 'woning' in plaats van 'huis' kunnen verklaren. In 1823 lag tussen A1024 (met in 1561 het huisje van Neel Jans) en A1021 (in 1561 de woning van Pieter Jacobsz Bourgongen) een steeg met daaraan een huis (A1022). In het kohier van 1561 staan een kamertje en een woning van Bourgongen vermeld die de eigenaar beide verhuurde. Deze zouden goed aan de steeg kunnen hebben gestaan.

Indien bovenstaande reconstructie klopt, stonden er dus op het perceel waar de opgraving heeft plaatsgevonden in 1561 een huis en een huisje van ene Neel Jans.

Uit het kohier blijken geen specifieke ambachtelijke werkzaamheden in dit stadsdeel, zoals bijvoorbeeld bij de Nieuwendam wel het geval is. Daar worden pottenbakkerijen, lijnbanen, houttuinen genoemd en ook herbergen. Kennelijk waren die hier niet aanwezig.

2.2.5 Reconstructie rond 1600

Aan de hand van de registers van transport en hypotheek zijn transacties van huizen te volgen. Daarnaast kunnen gegevens worden gehaald uit allerlei schepenakten, executieverkopen of juridische stukken. Al deze archiefstukken zijn lastig raadpleegbaar omdat een moderne index ontbreekt. In feite komt het neer op doornemen van de volledige boeken op relevante stukken en dat is bijna ondoenlijk. Een beknopt archiefonderzoek heeft wel enkele losse gegevens opgeleverd, maar deze leiden niet tot een complete reconstructie.

Voor de onderzoekslocatie is een akte uit 1568 interessant, die zich in de boedelpapieren van de weeskamer bevindt.¹⁸ Hierin stelt Pieter Cornelisz Schipper zijn huis en erf op het Venidse als onderpand bij een lijfrente. Dit huis had als belendingen Bouwen Claesz aan de oostzijde en Pieter Jacobsz Bourgongen aan de westzijde. Aangezien we deze laatste persoon hebben gekoppeld aan perceel A1021 (nr 10) zouden Bouwen Claesz en Pieter Cornelisz Schipper op perceel A1024 (nr 12 en 11) moeten worden geplaatst.

¹⁶ Mekking 1987.

¹⁷ Claes Willemsz Keurs en Jan Scoutsz blijken in 1566 de eigenaren van het hoekhuis (Bierkade nr 16). WFA, ORA, inv.nr. 4526, fol. 98r.

¹⁸ WFA, ORA, inv.nr. 4681, akte 155.

Hierna zijn er hiaten in de reconstructie. In 1590 verkocht Volckert Lucasz Timmerman een huis en erf op het Venidse aan Bruijning Claesz.¹⁹ Het huis had als belending Jacob Fres aan de oostzijde (nr 12) en de weduwe van Dirck Bourgongen aan de westzijde (nr 10). De naam Bourgongen geeft houvast want die naam kwamen we ook al in de kohieren van de 10de penning (1553 en 1561) en in 1568 tegen. Als bepaling staat genoemd dat bij de verkoop de halve steeg tussen het huis en Bourgongen was inbegrepen. Dat klopt goed met de huidige situatie waarin er nog steeds een steeg is. Dit houdt in dat tussen 1568 en 1590 het huis van Bouwen Claesz is overgegaan naar Jacob Fres (nr 10) en het huis van Pieter Cornelisz Schipper naar Volckert Lucasz Timmerman (nr 11). Dit laatste huis is dan in 1590 verkocht aan Bruijning Claesz.

De naam Jacob (Jansz) Fres komen we bij meer huizen tegen. In 1589 trad zijn vrouw Belij Claes bij de verkoop van een huis aan de oostzijde van de Appelsteeg namens hem op omdat hij uitlandig was.²⁰ Kennelijk was hij schipper van beroep. In 1602 verkocht hij de hoekwoning op het Venidse; deze was samen met de woning ernaast onder één dak.²¹ Het lijkt erop dat hiermee zowel A1028 (nr. 16) als A1027 (nr. 15) wordt bedoeld.

De twee huizen (14 en 13) tussen deze twee woningen onder één dak en het huis van Jacob Fres (nr 12) waren een tijd lang eigendom waren van Jan Fransz Caescoper. Interessant zijn de voorwaarden bij een transactie in 1591.²² Hij verkocht een huis en erf (nr 13) op het Venidse aan Cornelis Jansz, met als belendingen de verkoper zelf aan de oostzijde (nr 14) en Jacob Fres aan de westzijde (nr 12). Jan Fransz moest binnen drie jaar de voorgevel van zijn woning aan de oostzijde in lijn zetten met het verkochte huis. Verder is sprake van een plaatsje ten oosten van het nieuwe huis dat gezamenlijk van de verkoper en koper zou zijn; mogelijk lag dit achter nr. 14. Het verkochte huis (nr 13) is volgens de jaartalankers gebouwd in 1591. Het lijkt erop dat Jan Fransz dit als kaaspakhuis heeft laten bouwen en direct heeft verkocht.

Het huis waarin Jan Fransz woonde (nr. 14) bleef tot zeker 1608 in zijn bezit. Het wordt genoemd in de diverse lijsten van haardstedegeld. Meermaals wordt het aangeduid als klein huis en eenmaal staat Jan Fransz als 'Peerdecoper' aangeduid. Hij was dus niet alleen actief als kaaskoper maar ook als paardenkoper.

De naam van Jacob Jansz Fres duikt dus voor het eerst in 1590 op, waarschijnlijk als eigenaar van nr. 12. Ook hem komen we in de lijsten van haardstedegeld tegen tot in ieder geval 1606. Het huis van Bruijning Claesz (nr. 11) ging over naar zijn weduwe Griet Olferts. Zij wordt in 1633 nog altijd als eigenaar genoemd.²³

Tot slot is nog interessant om te vermelden van Pieter Jansz Liorne in 1613 als belending wordt genoemd. Frans Jansz Cronenburch stelde zijn twee woningen op de hoek van het Venidse (nr 16 en 15) als onderpand bij een lening.²⁴ Liorne was de belending aan de westzijde, wat inhoudt dat hij ter plekke van Bierkade 14 woonde. In 1622 woonde zijn weduwe nog altijd op het Venidse, maar niet zeker is dat het om hetzelfde huis gaat.²⁵ Liorne is in Hoorn bekend als ontwikkelaar van het fluitschip.²⁶

19 WFA, ORA, inv.nr. 4527, scan 194.

20 WFA, ORA, inv.nr. 4527, scan 127.

21 WFA, ORA, inv.nr. 4528, scan 021.

22 WFA, ORA, inv.nr. 4527, scan 224.

23 WFA, ORA, inv.nr 4474, fol 188v (scan 179).

24 WFA, ORA, inv.nr. 4528, scan 254.

25 WFA, ORA, inv.nr. 4529, scan 196.

26 https://www.oudhoorn.nl/biografie/biografie_pieter_jansz_liorne.php

2.2.6 De Bierkade

De eigenaren van de huizen zijn voornamelijk niet te volgen in de 17de eeuw. De registers van transport en hypotheek ontbreken deels. In een overgeleverd verpondingsregister uit 1667 wordt weliswaar het 'Fenidsen' genoemd, maar de namen zijn moeilijk aan percelen te koppelen. Interessant is dat tweemaal een biersteker worden genoemd, namelijk Stijntje Arents Biersteekster en Flooris Jacobsz Biersteekers weduwe. Aan de straat langs de noordzijde van het eiland vestigden zich bierhandelaren en de straatnaam Bierkade (Bierkaaij) kwam in zwang. De oudste vermelding van deze straatnaam dateert uit 1656 toen Danel Rutgersz 'wonende op de Bierkeij' trouwde.

Aan de Bierkade staan tegenwoordig nog diverse huizen die ooit als bier- of wijnpakhuys zijn bebouwd, meestal gecombineerd met woning op de begane grond (afb 8). Typisch voor pakhuizen is de eenvoudige tuitgevel.

Bierkade westkant (5 huizen afgebroken; nu park)

Hier stonden vijf huizen. Het meest oostelijke huis was vanaf 1728 het Wijnkopersgildehuis. Het middelste huis wordt in 1733 omschreven als stal; het was in de 18de eeuw lange tijd eigendom van de familie Gallis. Op de kadasterkaart van 1823 is het gebouw nog te zien: het was toen een koetshuis van Francois Gallis.

Bierkade 1 (afgebroken)

Op perceel Bierkade 1 staat nu een groot kaaspakhuys "De Zon" dat is gebouwd in 1874. Bijzonder is dat er nog een foto bestaat waarop het 17de-eeuwse huis is te zien dat in 1874 is afgebroken. In de huidige achtergevel bevinden zich twee stenen met ANNO 1651. In 1733 was het eigendom van de stad en wordt het omschreven als een huis met daarin twee woningen. In 1767 kwam het in handen van koopman Cornelis Ris en Zoon en dan wordt het een pakhuys genoemd.

Bierkade 2

Bierkade 2 is een pakhuys ("Londen") met in de gevel twee gevelstenen: op de ene twee bierdragers met een bierton en op de andere twee bierslepers met een paard en slee met biertonnen (afb 9). Tevens is het jaartal 1618 aanwezig, wat waarschijnlijk inhoudt dat het huis in dat jaar is gebouwd.

In 1733 was het eigendom van de stad en wordt het omschreven als een huis dat uit vier woningen bestond. In 1765 duikt de naam "De Sijworm" voor dit huis op. Een zijworm is een zijderups, wellicht een verwijzing van een zijdehandelaar die hier woonde.

Opmerkelijk is dat op de kadastrale kaart van 1823 ter plekke van dit pakhuys twee huizen worden weergegeven. Ze waren beide van dezelfde eigenaar (Nicolaas Messchaert) en waren in gebruik als pakhuizen.

Bierkade 5

Bierkade 5 is een huis uit de (late 16de of) 17de eeuw. De oudste gegevens gaan terug tot 1700. Het was toen een bakkerij met de opvallende naam "Het cashuis van de moor". Van 1727 tot 1755 was het eigendom Jan Cornelisz Koekebakker en daarna van zijn weduwe, die het in 1767 verkocht. In 1733 wordt het omschreven als een huis met daarin drie woningen. Waarschijnlijk kreeg het vanaf 1767 de functie van pakhuys. In 1796 wordt voor het eerst de naam "Hollandia" voor dit pakhuys genoemd.

Bierkade 7

Bierkade 7 is een pakhuys ("De Zeehond") uit de (late 16de of) 17de eeuw (in de huidige situatie bestaat de topgevel niet meer). In 1733 is sprake van een huis met daarin drie woningen. In de 19de eeuw was het een pakhuys; de naam "De Zeehond" wordt nergens genoemd.

Bierkade 1 (gesloopt 1873)

Bierkade 2

Bierkade 5

Bierkade 7

Bierkade 8
(voor en na restauratie)

Bierkade 13 (uit 1591)
(voor en na restauratie)

Afb 8 Aan de Bierkade staan nog diverse panden die van oorsprong uit de late 16de of 17de eeuw dateren. Typend voor deze panden, die (deels) een functie als pakhuizen hadden, zijn de tuitgevels.

Afb 9 Gevelstenen in Bierkade 2, uit 1618: twee bierdragers met een bierton en twee bierslepers met een paard en slee met biertonnen.

Bierkade 8

Bierkade 8 is een pakhuys ("Dantzig") dat waarschijnlijk rond 1611 is gebouwd.²⁷ De naam "Dantzig" dateert pas uit de 19de eeuw. Voor het eerst duikt deze naam op bij een verkoop in 1805. Bij deze verkoop is sprake van stellingwerken wat inhoudt dat het toen een kaaspakhuis was. Hoewel hier nog meer onderzoek nodig is, lijkt het erop dat dit pakhuis is gebouwd als bierpakhuis. In 1699 vond een verkoop van bierstekerij De Anker plaats en hoogstwaarschijnlijk heeft deze verkoop betrekking op dit pakhuis. Gedurende een groot deel van de 18de eeuw was de familie Brouwer eigenaar van het pakhuis. In 1753 wordt voor het eerst Jan Volkertsz Brouwer genoemd.

Helaas is bij een restauratie de oorspronkelijke tuitgevel vervangen door een trapgevel.

²⁷ Dendrochronologisch onderzoek heeft één datering opgeleverd: herfst/winter 1610/1611.

Bierkade 10

Bierkade 10 is een 17de-eeuws woonhuis, dat ook wel bekend staat als gildehuis (afb 10). Deze functie heeft het echter pas in de 19de eeuw. Voor het eerst is bij het jaar 1800 sprake van het kaasknechtsgildehuis. De oudste gegevens gaan terug tot de 16de eeuw, toen de familie Bourgonge de eigenaar was. Achtereenvolgens worden Pieter Jacobsz Bourgonge (1553, 1561, 1568), Claes Pietersz Bourgonge (1588) en de weduwe van Dirck Bourgonge (1590) genoemd.

In 1633 vond een executieverkoop van een vijfde part van het huis uit de boedel van Claes Pietersz Bourgonge plaats.²⁸ De koper was Thijs Jacobsz Groot, maar Pieter Cornelisz Bourgonge (Claes Pietersz Bourgonge was zijn oom) uit Medemblik maakte bezwaar tegen deze verkoop omdat hij niet op de hoogte was.²⁹

In 1697 was Pieter Blauw de eigenaar; zijn erfgenamen verkochten het in 1733. Daarna heeft het huis diverse eigenaren gekend totdat het de functie van kaasknechtsgildehuis kreeg,

Bierkade 13

Bierkade 13 is een pakhuys ("De Dageraad") uit 1591. Dit blijkt uit de jaartalankers in de voorgevel.

Op 28 mei van dat jaar verkocht Jan Fransz Kaaskoper een huis op het Venidse (de naam Bierkade werd toen nog niet gebruikt) aan Cornelis Jansz voor 2225 gulden. De verkoper woonde in een huis ernaast, dat in de stukken uit latere jaren als 'klein huis' wordt aangeduid. Er is verder sprake van een plaatsje naast het 'nieuwe huis'. Dit houdt hoogstwaarschijnlijk in dat het huis begin 1591 is gebouwd en direct daarna verkocht. Uit het feit dat de opdrachtgever kaaskoper was, mogen we afleiden dat het een woonhuis annex kaaspakhuis was. In 1813 wordt voor het eerst de naam "Dageraad" bij een verkoop vermeld.

Bierkade 14

In de huidige situatie staat hier een woonhuis dat in 1880 is gebouwd en begin 20ste eeuw met een verdieping verhoogd. Hier stond eind 16de en begin 17de eeuw een huis dat als 'klein huis' wordt aangeduid. Van belang is vooral dat we hier in de reconstructie het woonhuis van Pieter Jansz Liorne lokaliseren.

2.2.7 Huis De Knipboog (nr 11)

Het oudste gegeven dat met zekerheid aan perceel Bierkade nr 11 is te koppelen, is een verkoop van een huis 'De Knipboogh' in 1709.³⁰ Wie de verkoper en koper waren, is niet

Afb 10 Bierkade 10 rond 1900 (collectie RCE, fotograaf Steenbergh).

28 WFA, ORA, inv.nr. 4474, fol. 188v (scan 179).

29 WFA, ORA, inv.nr. 4225, scan 245.

30 Dit gegeven is ontleend aan een index op de rekening van de 80^e penning; dit is niet gecheckt. Mogelijk staan de verkoper en koper genoemd. De registers van transporten en hypotheeken van onroerend goed ontbreken voor dit jaar.

bekend. Interessant is dat dit huis de naam 'De Knipboog' had. Dit is een nautisch navigatie-instrument, dat voor het eerst vermeld wordt in 1600. Het is onbekend hoe dit instrument eruit zag: er bestaan geen beschrijvingen of afbeeldingen en er is geen knipboog overgeleverd. De steeg naast het huis heette de Knipboogsteeg, een naam die de steeg sinds 2010 opnieuw draagt (afb 11).

Het huis werd nogmaals verkocht in 1711 en de koper was Jacob Willemsz van Zuijlen. In het verpondingsregister van 1733 wordt de weduwe van Jacob van Zuijlen als eigenaar genoemd. Uit de omschrijving in dit register is op te maken dat het huis uit drie woningen bestond. Jacob Willemsz van Zuijlen woonde hier zeker niet zelf. Hij was afkomstig uit Bunschoten en woonde toen hij in 1682 trouwde in een huis aan de Roode Steen. Zijn vrouw overleed nog hetzelfde jaar of het jaar erna, want hij hertrouwde in 1683. Als woonadres staat dan het Achterom opgegeven. Na het overlijden van zijn tweede vrouw, trouwde hij in 1695 een derde maal met Guurtje Jans; beide woonden aan het Achterom. Guurtje Jans overleed in 1722 en Jacob van Zuijlen in 1723. We hebben hier dus te maken met een rijke investeerder.

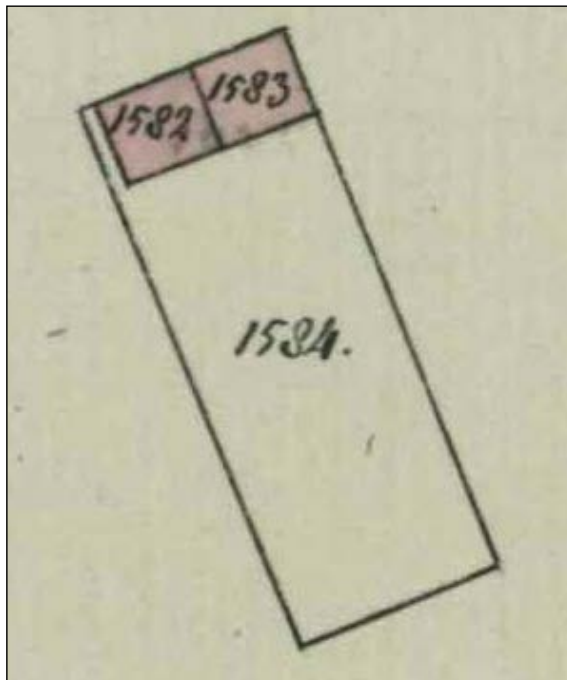
Hierna is het huis in handen van de stad Hoorn gekomen, die het in 1736 verkocht aan Aldert de Boer. Deze koper verkocht het op zijn beurt in 1738 aan Jan Bornmeester. Jan Bornmeester bleef tot 1762 de eigenaar; in dat jaar verkocht hij het huis aan Frederik Groot voor 500 gulden. Deze persoon verkocht het huis in 1767 aan Pieter Swaan voor 400 gulden.

Bij de verkopen in 1762 en 1767 staat vermeld dat het huis uit twee woningen bestond en dat het drie kelders had. In een

kohier uit 1806 staat hier geen huis meer vermeld, wat inhoudt dat het tussen 1767 en 1806 is afgebroken. In 1809 verkocht Trijntje Swaan een leeg stuk grond aan Hendrik Carbasius.

Afb 11 De Knipboogsteeg tussen Bierkade 11-12 en Bierkade 10.

Afb 12 Kadastrale hulpkaart uit 1848.

Achter het huis stonden nog twee huizen, die dus aan de westzijde grensden aan de Knipboogsteeg. De erfgenamen van Jacob van Zuijlen hadden het huis aan de Bierkade aan de stad verkocht. Het huis met grond daarachter was ook eigendom van de stad. Daar weer achter, aan het Venidse, stond nog een huis dat de erfgenamen in bezit hielden.

In 1736 verkocht de stad het huis aan de Bierkade dus aan Aldert de Boer. Het huis met grond daarachter verkocht de stad op hetzelfde moment aan Willem Krieger. Het huis aan het Venidse verkochten de erfgenamen van Guurtje Jans (zij staat hier genoemd) een jaar later (1737) aan Jan Thomasz Backer. We hebben in deze tijd dus met drie huizen achter elkaar te maken die in drie verschillende handen waren.

De erfgenamen van Backer verkochten het huis in 1742 aan Jan Bornmeester, die inmiddels ook De Knipboog bezat. Interessant is dat dit huis aan het Venidse volgens de omschrijving net als De Knipboog uit twee woningen bestond en drie kelders bezat.

Afb 13 Kadastrale hulpkaarten uit 1879 en 1882.

De Knipboog (2 woningen, 3 kelders)

1709 verkoop

1711 verkoop aan Jacob van Zuijlen

1733 weduwe Jacob van Zuijlen

1733-1736 verkoop aan stad

1736 verkoop stad aan Aldert de Boer

1738 verkoop Aldert de Boer aan Jan Bornmeester

1762 verkoop Jan Bornmeester aan Frederik Groot

1767 verkoop Frederik Groot aan Pieter Swaan

1809: verkoop Trijntje Swaan aan Hendrik Carbasius

Huis achter de Knipboog, in Knipboogsteegje

1736 verkoop stad aan Willem Krieger

1736-1767 ?

1767 verkoop Pieter Evertsz Pot aan Evert Pot

Afb 14 Het Venidse met de twee woningen die in 1879 en 1882 zijn gebouwd en in 1974 gesloopt (collectie Oud Hoorn). Het huis links ervan bestaat nog (in verbouwde vorm).

1767 verkoop Evert Pot aan Cornelis van Calshoven

1779 verkoop Hendrik Strik x Maartje Calshoven aan Pieter Jacobsz Groot

Huis achter de Knipboog, aan Venidse (2 woningen, 3 kelders)

1737 verkoop erfgenamen Guurtje Jans (weduwe Jacob van Zuijlen) aan Jan Thomasz Backer

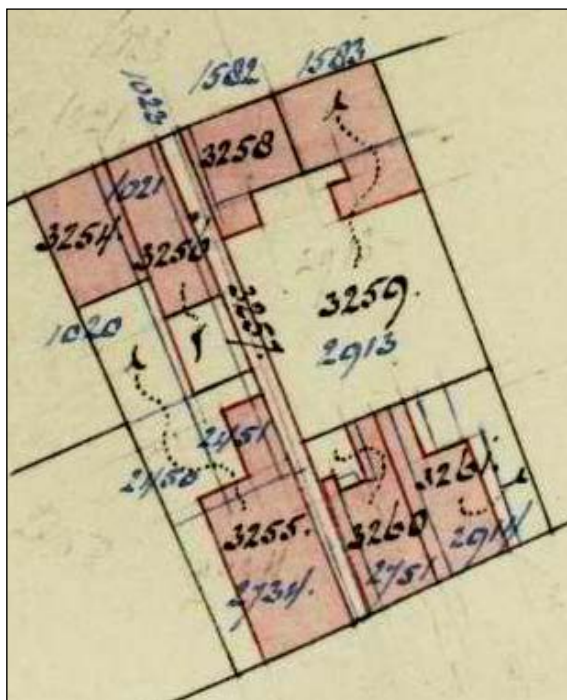
1742 verkoop erfgenamen Jan Thomasz Backer aan Jan Bornmeester

2.2.8 Pakhuis naast De Knipboog (nr 12)

Het huis ten oosten van De Knipboog wordt in de verponding van 1733 een pakhuis genoemd. In 1709 en 1711 waren de erfgenamen van Dirk Gerritsz de eigenaren; in 1733 was dat de stad Hoorn. Een verkoop

aan de stad is niet getraceerd. De stad verkocht het pakhuis in 1736 aan Dirk Metscher, ook bekend onder de naam Dirk Messchaert. Hij was grutter van beroep. Zijn weduwe (Jannetje Beets) verkocht het pakhuis in 1752 aan Pieter Bakker, die van beroep 'baas blokmaker' was. Na zijn overleden, bleef zijn weduwe Eefje Blauw de eigenaar.

In 1780 verkochten de executeurs testamentair van Eefje Blauw het pakhuis aan Klaas

Afb 16 Uitsnede uit de kadastrale kaart uit 1893 met de bebouwing aan de Bierkade en het Venidse.

de Hoop. In 1792 verkochten Cornelis Carbasius en Aechtje Houttuijn het pakhuys aan Gerrit Scheltus uit Oosterblokker voor 1000 gulden. Het pakhuys kwam uit de erfenis van Klaas de Hoop, de eerste man van Aechtje. Het pakhuys wordt hier voor het eerst Zuidholland genoemd. Gerrit Scheltus verkocht het pakhuys Zuidholland vervolgens in 1800 aan Roelof Kok voor 200 gulden. Daarna vond een verkoop in 1803 plaats door Roelof Kok en Claasje Klinkert aan Paulus Bast, die het direct doorverkocht aan Albert Jansz de Boer. Deze persoon komen we in 1809 tegen als verkoper van een stuk grond aan het Venidse aan Hendrik Carbasius.

Afb 17 Detail van de kadastrale kaart uit 1893 met de bebouwing van Bierkade 11-12 en Venidse 2.

Afb 18 Links de Bierkade en rechts de Appelhaven, in 1938.

Het pakhuys is tussen 1806 en 1823 afgebroken. De verandering van functie van woonhuis in pakhuys is typerend voor de 18de eeuw. Economisch waren mindere tijden aangebroken. Er bestaat een lijst van huizen die tussen 1700 en 1760 zijn afgebroken of onbewoonbaar geworden en daarin worden wel 11 huizen aan de Bierkade en vijf huizen aan het Venidse genoemd.³¹

Pakhuis (na 1792 Zuidholland)

<1709 tot >1711 erfgenamen Dirk Gerritsz

<1733 stad Hoorn

1736 verkoop stad aan Dirk Messchaert

1752 verkoop weduwe Dirk Messchaert aan Pieter Bakker

1780 verkoop erfgenamen weduwe Pieter Bakker aan Klaas de Hoop

1792 verkoop erfgenamen Klaas de Hoop aan Gerrit Scheltus

1800 verkoop Gerrit Scheltus aan Roelof Kok

1803 verkoop Roelof Kok aan Aldert Jansz de Boer

Na 1809: verkoop Aldert Jansz de Boer aan Hendrik Carbasius?

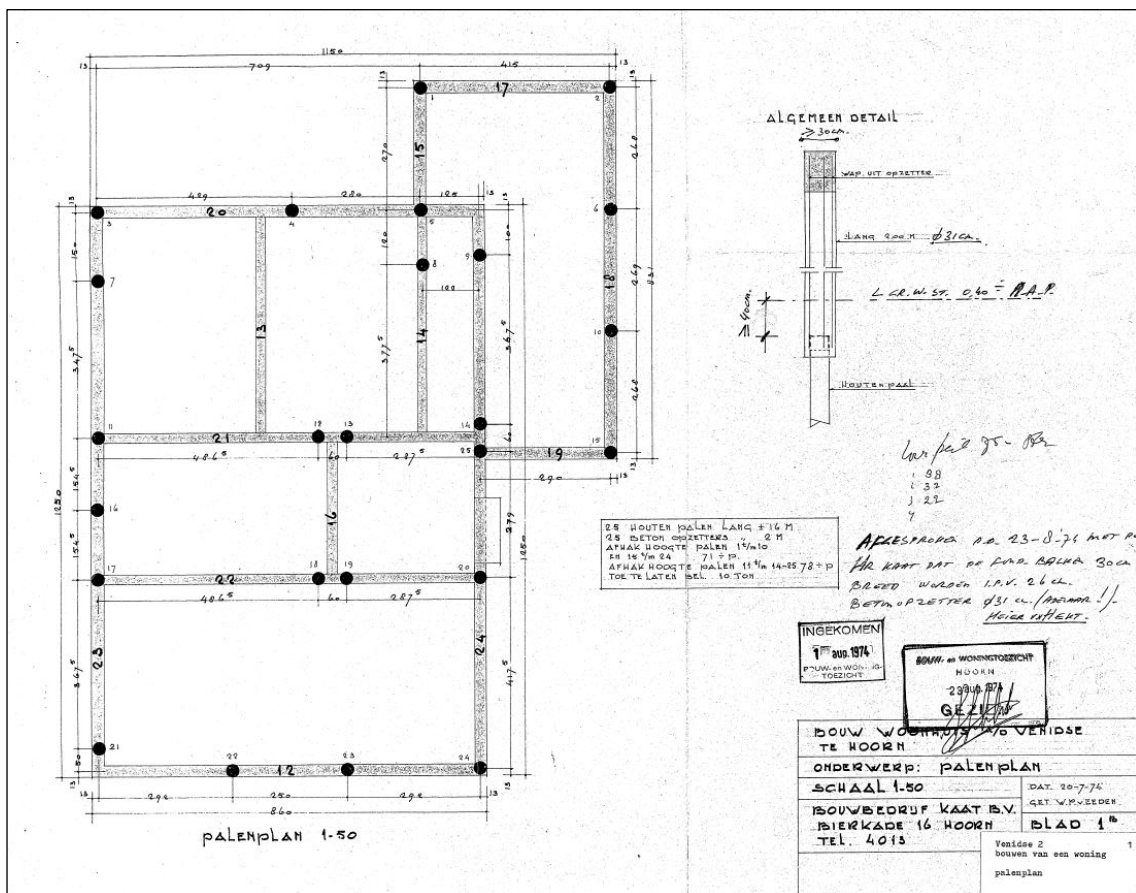
Afb 19 Kaaskopersknecht J de Jong voor de ingang van Bierkade 11-12 (collectie Oud Hoorn).

2.2.9 Eigenaren na 1832

In de Oorspronkelijke Aanwijzende Tafel van het kadaster uit 1832 wordt de weduwe van Hendrik Carbasius (Maria Berckhout) als eigenaar van het erf (A1024) genoemd. Zij had

31 Abbing 1841-1842, bijlage 193.

Afb 20 Het huis uit 1974 voorafgaand aan de sloop (Google Streetview).

Afb 21 Bouwtekening voor de betonnen fundering en palen van Venidse 2 in 1974. Bij de bouw zijn de archeologische resten deels verstoord.

kadastraal jaar 1877 verkocht aan timmerman Dirk Kloppe. Hij liet in 1879 op het erf aan het Venidse een huis bouwen (A2751) (afb 13 en 14). In 1882 volgde een tweede huis (A2914). In 1885 verschenen achter de woningen aan de Bierkade aanbouwen (A3258 en A3259) (afb 15). Een herinmeting leidde overigens ook tot nieuwe kadastrale nummers voor de twee huizen aan het Venidse (A3260 en A3261).

Op een kadastrale kaart uit 1893 is deze situatie zichtbaar (afb 16 en 17). De twee huizen aan de Bierkade zijn dus gebouwd in 1848 en vormden één gebouw met zadeldak evenwijdig aan de straat (afb 18). In de collectie van Oud Hoorn bevindt zich een foto van kaaskopersknecht J de Jong voor de ingang van een van beide huisjes (afb 19).

Na de sloop van de twee 19de-eeuwse huizen aan het Venidse, is in 1974 een nieuwe woning op perceel Venidse 2 gebouwd (afb 20). Deze is in 2021 gesloopt. Uit de bouwtekening blijkt dat deze was voorzien van betonbalken en palen (afb 21).

De straat Venidse is overigens pas in de 19de eeuw tot stand gekomen. Voor die tijd was sprake van percelen aan de kade die van particuliere eigenaren waren, zoals te zien is op de kadastrale kaart uit 1823.

2.3 Archeologisch onderzoek

Binnen het havengebied van Hoorn zijn enkele opgravingen uitgevoerd (afb 22). In 1976 is een opgraving gedaan rondom de Bottersteeg waar toen nieuwbouw plaatsvond. In 1980 volgde op een groot terrein tussen de Italiaanse Zeedijk en de Nieuwendam een opgraving (project 39). De aanleiding vormde de sloop van de voormalige bonbonfabriek 'De Hoorn' aan de Italiaanse Zeedijk. Beide opgravingen zijn nog altijd niet uitgewerkt.

Afb 22 De archeologische onderzoeken die in het oudste havengebied van Hoorn zijn uitgevoerd.

In 1984 is een kleinschalig onderzoek (2 werkdagen) uitgevoerd op het onbebouwd deel van de Bierkade / Venidse. De aanleiding vormde dus geen nieuwbouw op die plek, maar was puur vanuit wetenschappelijke belangstelling ingestoken. Hierbij is een L-vormige sleuf gegraven en zijn vooral profielen gedocumenteerd.

Van belang is de opgraving die is uitgevoerd op het perceel Appelhaven 3 in 2014.³² De oudste bebouwing die is aangetroffen, dateert uit de eerste helft van de 15de eeuw: resten van houten funderingen en kleivloeren. Voorafgaand is een dik ophogingspakket opgebracht. Het huis was mogelijk ongeveer 15 meter lang en 4,4 meter breed, was verdeeld in een voorkamer, binnenhaard en achterkamer, en stond vrij op het perceel. Opmerkelijk is dat rond 1500 een volledig bakstenen huis verscheen van circa 17 meter lang en 5,5 meter breed, met een plavuizen vloer.

Afb 23 Bierkade 11-12, in 2021.

In 2019 is een opgraving uitgevoerd op perceel Nieuwendam 19-20.³³ De oudste huizen die bij deze opgraving zijn aangetroffen dateren rond 1400. Op beide percelen zijn wel oudere vloeren of loopniveau's geconstateerd. Mogelijk zijn de percelen grootschalig opgehoogd toen rond 1388 de inlaagdijk (nu Italiaanse Zeedijk) is aangelegd en de bebouwing aan de Nieuwendam een stuk kwetsbaarder voor overstromingen werd. Bij het oudste huis op perceel Nieuwendam 19 was alleen de haardplaats van baksteen. Rond 1400 werd op perceel Nieuwendam 20 een houten huis op bakstenen voeting gemaakt, die een fase later werd voorzien van opgebouwde bakstenen poeren. Beide huizen hadden een voorhuis en een binnenhaard (de verwarmde kamer) met daarnaast een gang.

Het huis op perceel Nieuwendam 19 is waarschijnlijk in de eerste helft van de 15de eeuw afgebroken, waarna hier een houttuin (een opslagplaats voor hout) lag. Op het perceel is ook pottenbakkersafval van het buurperceel Nieuwendam 18 gestort. Rond 1500 stond het huis ongeveer 16 meter verwijderd uit de rooilijn. Dit was een volledig bakstenen huis wat een vermogende houthandelaar doet vermoeden. In het midden van het onbebouwde erf liep een verhard pad en aan weerszijden was opslagruimte voor hout. Ook in de 16de eeuw is hier pottenbakkersafval

32 Schrickx 2016.

33 Schrickx 2021.

gestort, vooral langs de steeg aan de oostzijde.

Het huis op perceel Nieuwendam 20 was waarschijnlijk al in de 15de eeuw een herberg. Zeker is dat het geval in de 16de eeuw, wanneer we voor het eerst van herberg Het Paradijs vernemen. Opvallend is dat het houtskelet uit de 15de eeuw tot aan de afbraak in 1660 bleef staan. De herberg heeft gedurende deze lange periode diverse verbouwingen ondergaan. In 1610 is op perceel Nieuwendam 19 een volledig nieuw pand gebouwd. In 1660 verscheen ook op perceel Nieuwendam 20 een nieuw pand, waarbij wel palen onder de bakstenen funderingen zijn toegepast.

Afb 24 De Bierkade, in 2021.

3. Opzet en doel van het onderzoek

3.1 Onderzoeksopdracht

In het Programma van Eisen is een aantal onderzoeksvragen geformuleerd die als leidraad bij het archeologisch onderzoek en de uitwerking daarvan hebben gefungeerd. Dit rapport tracht antwoord op deze onderzoeksvragen te geven. Hieronder worden de vragen met een korte toelichting weergegeven. In hoofdstuk 6 wordt op basis van de resultaten van het onderzoek getracht een antwoord op ieder van deze vragen te geven.

12de eeuw – 1400

Het buitendijks (dijk Grote Oost – West) gelegen land, lag vóór circa 1250 binnendijks. De oude zeedijk is rond die tijd opgegeven en een nieuwe inlaagdijk is aangelegd. Dit land is waarschijnlijk in de 12de eeuw ontgonnen in dezelfde ontginningsstructuur als het binnendijks gelegen land

1. Is natuurlijk veen aanwezig binnen het plangebied?
2. Zijn ontginningsloten aanwezig en wat is de oriëntatie daarvan (oost-west?)?

1400-1550

Door het uitgraven van de haven bij de Nieuwedam, de Appelhaven en het water bij de Korenmarkt ontstond het Venidse als eiland in de haven.

3. Is het gebied inderdaad opgehoogd in 1420, zoals kroniekschrijver Velius zegt?
4. Zijn sporen aanwezig die dateren van vóór de eerste ophoging? Uit welke tijd dateren deze sporen? Hoe werd het terrein in deze tijd gebruikt?
5. In welke perioden is het plangebied opgehoogd? Wat voor materiaal is gebruikt en hoe dik zijn de afzonderlijke ophogingslagen?

1550-1800

Op perceel Bierkade 11-12 stonden twee huizen, waarvan het westelijke De Knipboog heette. Achter dit huis stonden nog twee woningen.

6. Zijn sporen van bebouwing aanwezig? Zo ja, om hoeveel verschillende huizen gaat het en uit welke periode dateren zij? Wat kan worden gezegd over de aard en omvang van de huizen? Hoe zag de indeling van de huizen eruit?
7. Zijn structuren op het erf aanwezig, bijvoorbeeld waterputten, regenwaterkelders of schuren? Horen zij bij bebouwing aan het Venidse of de Bierkade?
8. Zijn er resten van bebouwing aan de Knipboogsteeg aanwezig en hoe oud zijn die?
9. Zijn er resten van ambachtelijke werkzaamheden aanwezig? Te denken valt aan kleine scheepswerven aan de haven, pottenbakkersafval e.d.
10. Wat kan worden gezegd over de materiele cultuur van de bewoners van het perceel (zowel Venidse als Bierkade)?

3.2 Methode

In het Programma van Eisen (PvE) is als opgravingsstrategie vastgelegd om binnen het plangebied de nieuwbouwcontour op te graven en het uitgraven van de nieuwe kelder archeologisch te begeleiden. Het onderzoek is zodoende in twee delen uitgevoerd.

In het PvE is uitgegaan van vier werkputten, waarbij is gesteld dat hiervan kan worden

afgeweken naar bevind van zaken in het veld. Deze systematische werkwijze bleek om meerdere redenen direct niet uitvoerbaar.

Afb 25 Archeologisch onderzoek tijdens de bodemsanering op perceel Venidse 2. De natte weersomstandigheden maakten het vrijwel onmogelijk een archeologisch vlak te documenteren.

Afb 26 Archeologisch onderzoek tijdens de bodemsanering op perceel Venidse 2, kijkend richting de achterzijde van Bierkade 10 en Bierkade 11-12.

De archeologische opgraving is gecombineerd met een milieukundige bodemsanering (afb 25-27). Voorafgaand was bekend dat een sterke verontreiniging met vooral koper en lood aanwezig

was. In het rapport van het verkennend en nader bodemonderzoek is een kaart met zonering gemaakt. Hierin is op het volledige kadastrale perceel Venidse 2 de sterke verontreiniging aanwezig tot 0,5 meter onder maaiveld, bij een deel van het perceel tot 1,00 meter onder maaiveld en een nog kleiner deel tot 1,70 meter onder maaiveld. In het PvE Archeologie is uitgegaan van deze situatie. Tevens is uitgegaan van ontgraven van de nieuwbouwcontour en dus geen grondverzet buiten de nieuwbouwcontour. In de uitvoering is meer gesaneerd dan voorzien: het volledige kadastrale perceel – dus ook buiten de nieuwbouwcontour – is tot meer dan 1,00 meter onder maaiveld gesaneerd. Tevens is de locatie van het geplande zwembad gesaneerd; daarmee was voorafgaand wel rekening gehouden.

Afb 27 Archeologisch onderzoek tijdens de bodemsanering op perceel Venidse 2, kijkend richting de achterzijde van Bierkade 13.

De sanering nam door allerlei factoren meer tijd in beslag dan voorzien. Factoren die meespeelden waren zeer slechte (natte) weersomstandigheden, een sterke roering van de bodem tijdens de sloop waardoor deze nauwelijks begaanbaar was en de aanwezigheid van twee septictanks. De bovenste halve meter laat zich het beste omschrijven als bagger. In de praktijk was de opgraving daardoor meer een begeleiding van de sanering dan andersom. Vanwege de slappe bodem is zeer licht materieel ingezet (3,5 ton graafmachine en minigraafmachine) en daarmee is het lastig een archeologisch leesbaar vlak aan te leggen. Al deze factoren bemoeilijkten een goed archeologisch onderzoek. Ondanks al deze beperkingen zijn toch zinvolle archeologische resultaten bereikt.

De archeologische begeleiding van het uitgraven van de kelder (afb 29-30) leverde eveneens praktische problemen. De aanleg van opgravingsvlakken was nauwelijks mogelijk door de inzet van meerdere kleine graafmachines die de kelder van achter naar voren uitgroeven. Door de constructie van een afzinkkelder waren bodemprofielen nauwelijks te documenteren. Het uitgraven nam bovendien meer tijd in beslag dan vanuit de archeologie voorzien en daarom is ervoor gekozen om niet continu met een archeologisch team ter plaatse aanwezig te zijn.

Afb 28 Aanleg van een archeologisch vlak en bodemprofiel.

Afb 29 Het uitgraven van de betonnen afzinkkelder voor de nieuwbouw Venidse 2.

Vanuit de archeologie was het lastig om de archeologische opgraving volgens de specificaties in het PvE uit te voeren. De aanleg van opgravingsvlakken en profielen was namelijk afhankelijk van de wijze waarop de sanering werd uitgevoerd. Het puttenplan met een systematische

aanleg van vier werkputten was niet mogelijk. De archeologische sporen zijn in kleine stukken gedocumenteerd. In het PvE is voorgeschreven één diepere werkput aan te leggen om diepere sporen en bodemopbouw in beeld te krijgen. Dit was om praktische redenen niet mogelijk en daarom is volstaan met een grondboring.

Alle sporen zijn handmatig op tekening vastgelegd op schaal 1:20. Dit maakt het mogelijk deze zeer gedetailleerd te documenteren met speciale aandacht voor houtverbindingen, metselverbanden, oversnijdingen, reparaties en andere detailinformatie.

In principe is al het vondstmateriaal verzameld. De vlakken en stort zijn continu met een metaaldetector afgezocht. Indien mogelijk zijn vondsten aan een context gekoppeld.

De vondsten van keramiek en glas zijn gedetermineerd volgens het 'Deventer systeem', een landelijk classificatiesysteem voor laat- en post-middeleeuwse keramiek en glas. Het doel van dit systeem is het eenduidig beschrijven van keramiek en glas in heel Nederland, waardoor het makkelijker is om vondsten en vondstcomplexen te vergelijken. De tellingen zijn gedaan in aantal scherven en minimum aantal exemplaren (MAE). Het vondstmateriaal wordt in de lopende tekst behandeld.

Alle leervondsten zijn geconserveerd en – in geval van schoenen – gedetermineerd volgens de typologie van Goubitz. Van de kenmerkende en bijzondere stukken zijn tekeningen in het rapport opgenomen.

Het gravend onderzoek en de uitwerking hiervan zijn verricht volgens de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie 4.1 en het Kwaliteitshandboek Archeologie West-Friesland.

Afb 30 Het uitgraven van de betonnen afzinkkelder voor de nieuwbouw Venidse 2. De grond wordt met een graafmachine met happer uit de bouwput gehaald en in een container op een ponton in het water gestort.

4 Resultaten

4.1 Inleiding

De bij de opgraving aangetroffen sporen zijn op basis van de stratigrafie, hun onderlinge samenhang en de datering van het bijbehorende vondstmateriaal ingedeeld in zes gebruiks- of bewoningsfasen. In de kaartbijlagen zijn de sporen weergegeven. Hierbij dient te worden opgemerkt dat een kaart niet een bepaald moment in de geschiedenis van het terrein weergeeft, maar alle sporen gedurende een bepaalde periode.

De vondsten worden niet in aparte specialistische deelrapporten, maar in de lopende tekst behandeld. De tellijst van keramiek omvat 623 scherven die zijn toegeschreven aan een minimum van 128 voorwerpen. Dit lijkt misschien veel, maar is dat voor een binnenstadsopgraving met deze oppervlak en diepte van ontgraven zeker niet. In het PvE is rekening gehouden met 3000 scherven keramiek. De dikke ophogingslagen uit de 15de eeuw bevatten nauwelijks vondsten. Op het erf achter de huizen aan de kant van de Bierkade is in de 17de en 18de eeuw nauwelijks afval gestort. Er waren geen beerputten of afvalkuilen. Deels hangt dit samen met het gegeven dat hier woningen stonden en er dus weinig open erf was. Tot slot kan gewezen worden op de relatief lage sociale status die uit de vondsten naar voren komt: dure stukken keramiek ontbreken volledig. De opeenvolgende bewoners hadden mogelijk minder afval dan welgesteld huishoudens. Ook bij andere materiaalcategorieën, zoals glas en tabakspijpen, liggen de aantallen lager dan verwacht.

Eén vondstgroep komt in omvang juist wel overeen met wat verwacht, namelijk het leer. In het PvE is een aantal van 50 voorwerpen verondersteld. De tellijst omvat 49 voorwerpen met in totaal 172 onderdelen. In ophogingspakketten waarbij onder meer gebruik is gemaakt van mest en uit mestkuilen blijft leer zeer goed bewaard.

4.2 Natuurlijke bodem

Tijdens de uitvoering van de opgraving en begeleiding bleek het niet mogelijk om een doorlopend profiel vanaf het maaiveld tot op de natuurlijke bodem aan te leggen. Een sterke verstoring van de bovenste lagen en de wijze waarop ontgraven werd ten behoeve van de bouw van de afzinkkelder speelden hierbij een rol. Op basis van enkele gedocumenteerde profielen, waarnemingen en een boring kan de bodemopbouw in hoofdlijnen worden omschreven.

Afb 31 De natuurlijke bodem bestaat uit lichtgrijze klei met daarop natuurlijk veen. Daar weer op ligt een dunne laag veen met klei en daarop een dunne rietlaag.

De exacte diepte van de natuurlijke klei (lichtgrijze iets zandige klei) is niet vastgesteld, maar globaal kan worden gezegd dat de diepte van deze laag overeenkomt met de diepte zoals die ook bij andere opgravingen in het buitendijks gelegen gebied (buiten de dijk Grote Oost – West) is vastgesteld. Bij opgravingen aan de Kleine Havensteeg en aan de Appelhaven bevond de klei zich op circa -3,25 NAP. Bij een opgraving aan de Nieuwendam is ook uitgegaan van deze diepte.³⁴ Het lijkt erop dat de natuurlijke bodem ten zuiden van de Omringdijk (Grote Oost – West) beduidend lager ligt dan in het centrum van de stad binnen de Omringdijk. Bij een opgraving aan de Roode Steen is de kleilaag bijvoorbeeld vastgesteld op -1,80 tot -2,60 NAP (de kleilaag lag daar op wisselende diepte).

Op deze natuurlijke kleibodem lag een pakket veen van circa 50 cm dik (afb 31). Dit restveen is het restant van een dik veenpakket dat zich vanaf de Bronstijd heeft ontwikkeld. In het restveen was een duidelijke gelaagdheid van opeenvolgende soorten veen herkenbaar.

4.3 Fase 1: ontginning

Een logische veronderstelling is dat het buitendijkse gebied is ontgonnen in de 12de eeuw. De dijk die het tracé van het Grote Oost en het West volgt, bestond op dat moment nog niet. De ontginningsrichting zal dus gelijk zijn geweest aan de richting zoals we die uit Hoorn binnen de dijk kennen. Dat houdt in dat sloten in oost-west-richting zijn gegraven. Zeker is dat eind 13de eeuw de dijk op de huidige plek lag, want rondom de Roode Steen verschenen toen de eerste huizen. Een deel van het ontgonnen gebied werd dus buitengedijkt. Van deze oorspronkelijke ontginning is in het huidige straten- en perceleringspatroon in het havengebied niets meer te herkennen.

Ontginningssloten zijn niet aangetroffen. Dat is niet zo vreemd: de ontginningspercelen waren erg groot. Tijdens de ontginning werd het land verdeeld in grote percelen. Voor het gebied van de 'Grote Ontginning' in de huidige provincies Utrecht en Zuid-Holland waar ontginning door middel van cope-contracten plaatsvond, is sprake van percelen van 30 roede breed. Dit komt overeen met 95 meter (uitgaande van de koningsroede van 10 voet per roede). Voor de ontginning van het Westfriese gebied beschikken we niet over historische gegevens, maar ook hier mogen we uitgaan van brede percelen. Die brede percelen zijn ter plekke van Hoorn opgesplitst in 'smalle' percelen van ongeveer 8 meter breed, zoals onderzoek op meerdere locaties in de binnenstad heeft aangetoond. Wellicht is deze standaardbreedte voor huispercelen tot stand gekomen door opdelen van een breed ontginningsperceel in twaalf smalle percelen, maar dit is vooralsnog speculatief. Een ontginningsperceel zou dan circa 96 meter breed geweest zijn. Een logische veronderstelling lijkt dat het water van de Nieuwendam ontstaan is als ontginningsloot. Het volledige eiland Venidse maakte dan deel uit van één ontginningsperceel. Uiteraard waren er binnen dit grote blok land wel kleinere sloten voor de ontwatering aanwezig.

Op het diepste niveau is wel een sloot in oostwest-richting vastgesteld (S61, afb 32). Deze sloot had een breedte van 2,20 meter en is over een lengte van 8,70 meter gezien. Opmerkelijk is dat de sloot eindigde en niet doorliep richting het oosten. Voor een ontginningsloot is dit ongebruikelijk. De sloot dateert waarschijnlijk niet uit de tijd van de ontginning, maar uit later tijd voor de ontwatering van een perceel.

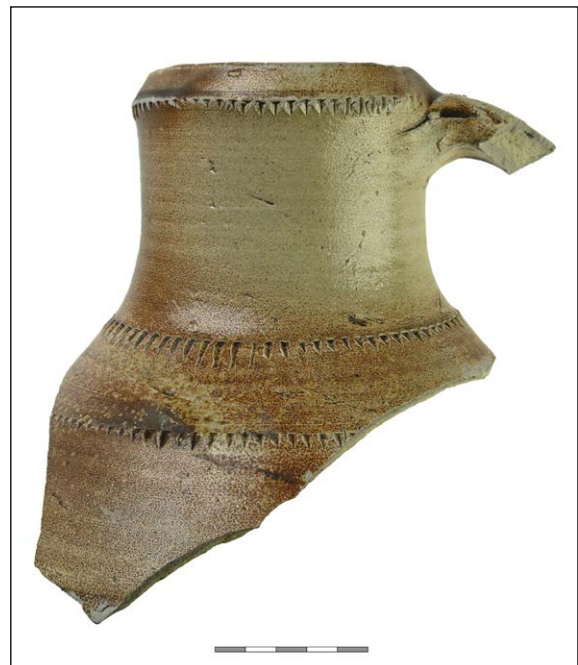
34 Schrickx 2021, 57.

Afb 32 De gedempte sloot is duidelijk te zien in het roodbruine natuurlijke veen.

Uit de dempingslaag van de sloot zijn enkele kleine scherven verzameld, afkomstig van een kan van steengoed uit Siegburg en van twee bakpannen en een pot van roodbakend aardewerk.³⁵ Ze zijn te plaatsen in de periode 1350-1450. Ergens in die periode is de sloot dus gedempt; mogelijk gelijktijdig met de bij fase 2.1 beschreven ophoging.

Op het veen lag een dunne laag organische klei met veel riet, zoals ook bij de opgraving aan de Nieuwendam is vastgesteld. Dit wijst erop dat sprake was van rietland. Waarschijnlijk is dit riet gaan groeien toen dit gebied werd buitengedijkt door de genoemde inlaagdijk.

Afb 33 Grote kan van steengoed met radstempels, gemaakt in Langerwehe (Duitsland).

35 V65, V66

4.4 Fase 2: een dik ophogingspakket

Op de dunne laag organische klei met riet lag een dik ophogingspakket van hoofdzakelijk organisch materiaal (veen), klei en ook mest tot een niveau van circa -1,35 NAP. Binnen dit pakket is gelaagdheid vastgesteld, maar duidelijke loopniveau's zijn niet geconstateerd. Hoogstwaarschijnlijk is wel sprake van meerdere ophogingslagen met verschillende datering. Een aanwijzing daarvoor vormen verschillende mestkuilen die binnen dit dikke pakket zijn aangetroffen. De hoeveelheid scherven uit de verschillende lagen is zeer gering.

Afb 34 Scherven van een kan van steengoed met ijzerengobe, gemaakt in Siegburg (Duitsland).

4.4.1 Fase 2.1 (1375-1400)

Keramiek

De oudste ophogingslaag dateert waarschijnlijk van rond 1375-1400. Zeven scherven op het diepste niveau zijn te dateren in de tweede helft van de 14de eeuw.³⁶ Van de vondsten is een grote scherv van een grote steengoedkan met zoutglazuur en radstempels, die is gemaakt in Langerwehe (afb 33).³⁷ Mogelijk zijn deze scherven deels afkomstig uit de gedempte sloot (S61). Op het niveau van het veen is een wandscherv van een steengoedkan met rode blos en asglazuur gevonden, die valt te dateren tussen circa 1375 en 1425.³⁸ Verder zijn nog drie scherven toegeschreven aan de diepste organische ophogingslaag, waaronder twee scherven van een slanke kan van steengoed met asblos uit Siegburg, eveneens uit 1375-1425.³⁹

Mestkuil S60

Deze langwerpige kuil had een lengte van 5,25 meter en een breedte van 2,00 meter. Hieruit komt uitsluitend een scherv van een bakpan van roodbakkend aardewerk.⁴⁰

Mestkuil S59

Deze kleine mestkuil van 1,80 bij 1,00 meter lag pal naast mestkuil S60. Uit de kuil komen scherven van twee kannen van steengoed uit Siegburg. De ene kan is een bol model (type

36	V63
37	63-C01
38	V64
39	V58
40	V60

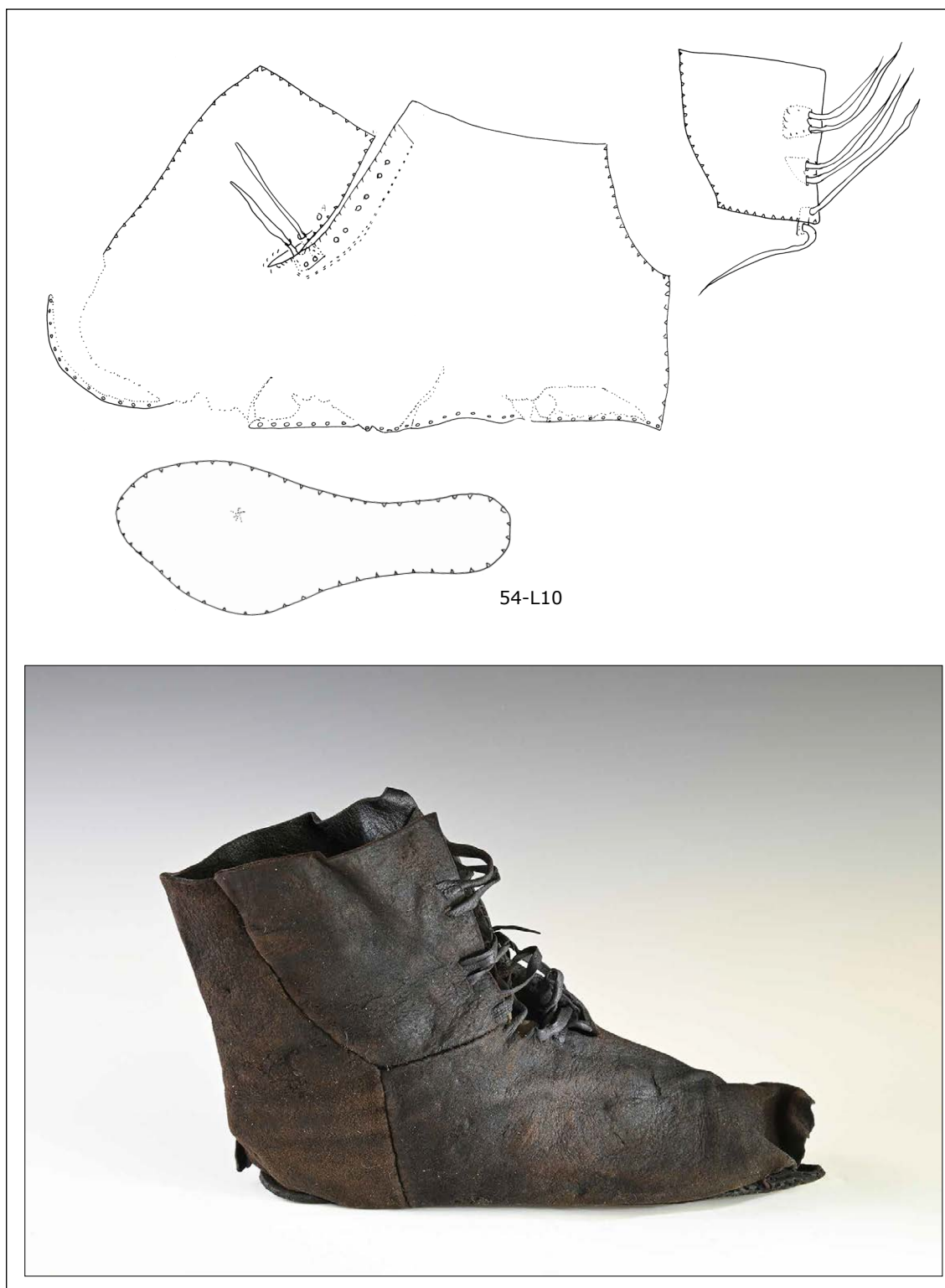

Afb 35 Uit de mestkuil komen meerdere complete schoenen, waarvan hier een voorbeeld (54-L10). De schoen is in de grond plat gedrukt en het stiksel is vergaan. Onder: dezelfde schoen (54-L10) tijdens het schoonmaken.

niet te bepalen) van vroeg echt steengoed.⁴¹ De andere kan heeft eveneens een bol model en is voorzien van ijzerengobe en radstempel (afb 34).⁴² De overige scherven zijn afkomstig van een bakpan, een grape en een vuurstolp van roodbakkend aardewerk. Op basis van deze keramiekvondsten kan de mestkuil geplaatst worden in 1350-1400.

Een deel van de scherven die is verzameld bij verdiepen van de bouwput voor de kelder, is waarschijnlijk uit deze kuil afkomstig.⁴³

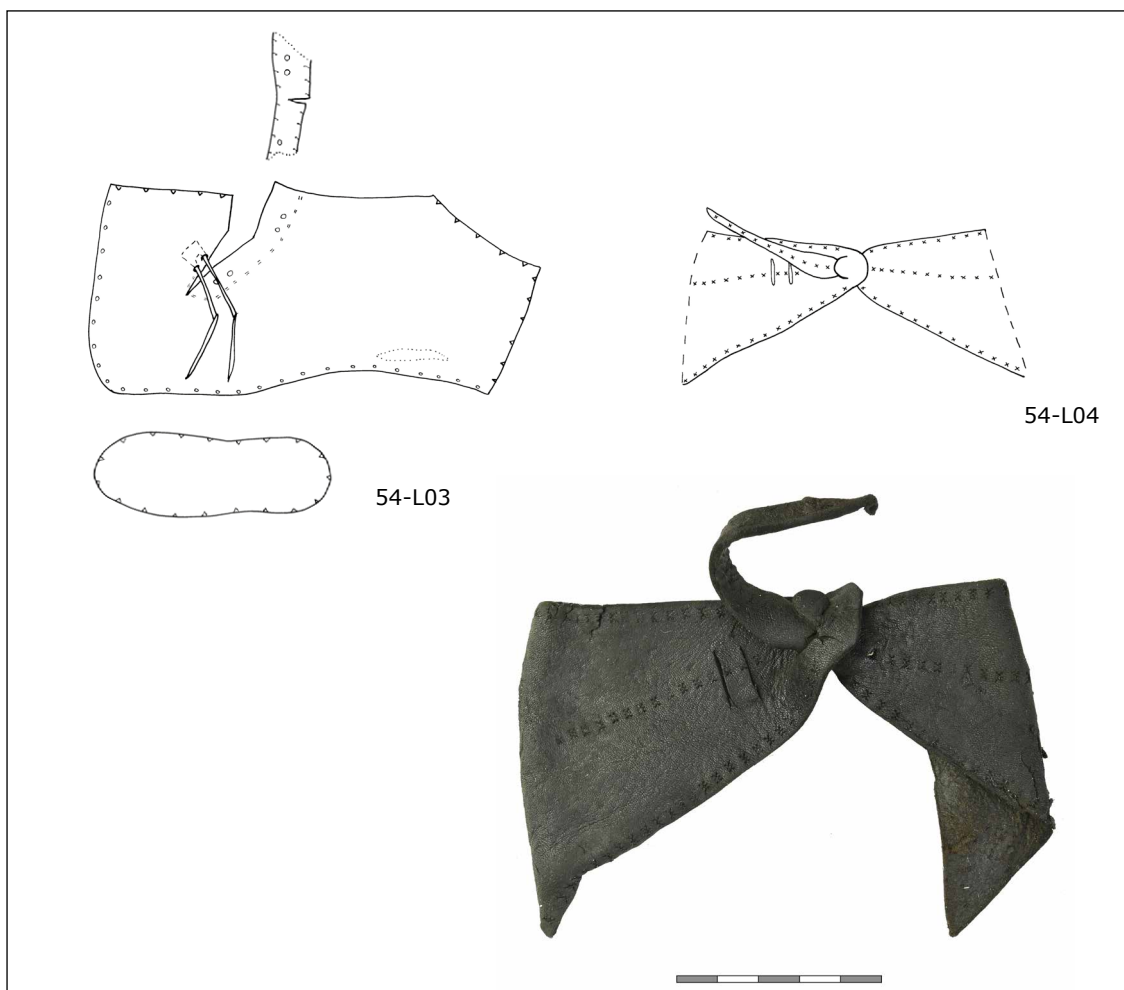
41 V54
42 54-C01
43 V52

Afb 36 De schoen (54-L10) na conservering en restauratie (door Ans Vissie en Els Winters). Tekening schaal 1:4. Datering: ca 1375-1400.

De meest bijzondere groep voorwerpen uit deze kuil, en ook van de opgraving, is een serie leren schoenen. Diverse van deze schoenen zijn als complete pakketjes uit de kuil naar boven gekomen: de schoenen zijn in de bodem platgedrukt en het stiksel is vergaan, maar alle onderdelen zijn nog wel aanwezig (afb 35-37). De tellijst omvat in totaal tien schoenen. Zeven

schoenen zijn te rekenen tot de veterschoenen (Goubitz type 65).⁴⁴ De schoenmaten zijn bij vijf schoenen op basis van de lengte van de zolen te achterhalen: maat 19, maat 23, maat 34, maat 35 en maat 37. Van twee schoenen kan het type niet worden vastgesteld.⁴⁵ Eén onder de schoenen ingedeeld voorwerp is een trip (Goubitz type 110), waarvan alleen het tripleer is teruggevonden.⁴⁶ Dit tripleer bestaat uit twee driehoekige stukken leer die met een speld aan elkaar zijn verbonden en die eenvoudig zijn versierd. Ze hebben behoord bij een houten zool. Uit de kuil komt tot slot één houten voorwerp: een afgebroken rond stokje met een gesneden kop; de functie is onduidelijk (afb 38).

Afb 37 Schoen (54-L03) en tripleer met ingestempelde versiering (54-L04). Tekening schaal 1:4. Datering: ca 1375-1400.

Afb 38 Houten stokje met onbekende functie (54-H01).

44 54-L01, 54-L02, 54-L03, 54-L06, 54-L07, 54-L09, 54-L10

45 54-L05, 54-L08

46 54-L04

4.4.2 Fase 2.2 (1400-1425)

Keramiek

Aan de tweede fase van ophoging zijn 152 scherven toe te schrijven.⁴⁷ Ruwweg dateren de scherven tussen 1350 en 1450; de ophoging is te plaatsen tussen 1400 en 1450. Enkele scherven zijn als opspit uit oudere lagen te beschouwen, zoals een bodemscherf van een kan van Maaslands witbakkend aardewerk die uit de 12de of vroege 13de eeuw dateert.⁴⁸ De datering 1400-1450 sluit goed aan bij de vermelding van Velius dat het eiland in 1420 grootschalig zou zijn opgehoogd.

Verreweg de meeste scherven, namelijk 98 stuks (MAE=30) behoren tot het lokaal gemaakte roodbakkende aardewerk. Het aantal vormen is klein: bakpannen, grappen, kommen, potten en een steelkom. Geen van de voorwerpen is compleet of reconstrueerbaar. Bij de grappen is het type r-gra-3 dominant, een standaardmodel voor deze periode. Kenmerkend is de spaarzame toepassing van loodglazuur en de soms fijne ribbels op de schouder.

Tien scherven (MAE=4) behoren tot het grijsbakkend aardewerk; voor zover valt te zien zijn ze alle afkomstig van grote (voorraad) potten. Van één van de potten is het type te bepalen (g-pot-5, afb 39).⁴⁹

De groep steengoed zonder zoutglazuur (s1) omvat 27 scherven, afkomstig van kannen en drinkschalen (MAE=18). Alle voorwerpen kunnen worden

Afb 39 Aspot van grijsbakkend aardewerk (42-C01).

Afb 40 Wandscherf van steengoed met opgelegde kleibanden met inkervingen, gemaakt in Siegburg (Duitsland).

47 V40, V42, V45, V46, V50, V52, V55, V56, V59, V62

48 V42

49 42-C01

Afb 41-42 Twee scherven van drinkschalen van steengoed, gemaakt in Siegburg (Duitsland).

toegeschreven aan productie in Siegburg. Typisch voor de kannen is de rode bloes en soms asglazuur, wat vooral tussen 1375 en 1425 voorkomt. Eén van de kannen is met zekerheid een s1-kan-3. Verder is een afwijkend type met hoge kraagrand aanwezig (s1-kan-16). De meest opvallende vondst is een wandscherf met opgelegde kleibanden met inkervingen (afb 40).⁵⁰ Deze wijze van decoratie is zeldzaam en kennen we vooral van de productie uit de Saksische plaats Waldenburg, maar komt incidenteel ook bij steengoed uit Siegburg voor.⁵¹ Eenmaal eerder is in Hoorn een dergelijke scherv gevonden, namelijk aan de Bottersteeg in 1976.⁵² De drinkschalen zijn een typische vorm voor deze periode (afb 41).⁵³ Over het algemeen wordt ervan uitgegaan dat ze dienden om wijn uit te drinken. Zo nu en dan zien we ze als tafelgerei op een schilderij, bijvoorbeeld op een paneel van Jan Mostaert uit circa 1500 dat zich in het Mauritshuis bevindt (afb 43).

Veertien scherven behoren tot het steengoed met zoutglazuur (s2), afkomstig van kannen en een beker (MAE=9). Naast zoutglazuur is soms ook ijzerengobe en een enkele maal radstempelversiering toegepast. De voorwerpen zijn gemaakt in productieplaatsen als Siegburg, Langerwehe en Raeren.

Vermeldenswaard is een scherv van een kan van steengoed uit Siegburg, die secundair is voorzien van een groen loodglazuur (afb 44.1).⁵⁴ Deze wijze van glazuren van steengoedkannen uit het Duitse Siegburg is een bekend fenomeen. In Hoorn is bijvoorbeeld bij een opgraving op de hoek van het West en de Kleine Havensteeg een grotendeels complete kan met groen loodglazuur gevonden (afb 44.2). Ook onder de vondsten van een andere opgraving aan de

50 55-C02
 51 Ostkamp 2023, 139.
 52 Niet gepubliceerd (publicatie in prep.).
 53 46-C01, 55-C01
 54 41-C01

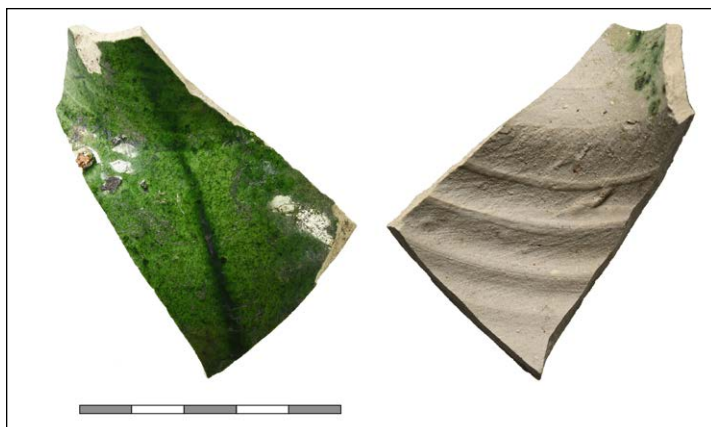
Afb 43 Schilderij van Jan Mostaert, circa 1500 (collectie Mauritshuis, Den Haag). Op tafel staat een drinkschaal van steengoed.

Kleine Havensteeg is een scherf van zo'n kan aanwezig.⁵⁵ Verder is een scherf bij een opgraving aan de Nieuwendam aangetroffen en zijn ook van andere locaties in de stad vondsten van dit type steengoed bekend.⁵⁶ De secundair geglazuurde kannen worden doorgaans tussen circa 1375 en 1425 geplaatst. Scherven zijn aangetroffen tussen pottenbakkersafval in meerdere steden, zoals Utrecht, Haarlem en Den Bosch. Ostkamp meent dat de verklaring voor het

⁵⁵ Schrickx 2011, 23.

⁵⁶ Schrickx 2021, 66.

secundair glazuren te vinden is in de teruglopende interesse voor ongeglazuurd steengoed als gevolg van de opkomst van geglazuurd steengoed uit de omgeving van Langerwehe, Aken en Raeren.⁵⁷

Afb 44.1 Wandscherf van een kan van steengoed, gemaakt in Siegburg (Duitsland), met secundair aangebracht groen loodglazuur.

Metaal

Uit deze lagen zijn erg weinig metalen voorwerpen afkomstig, en deels bevatten de vondstnummers die aan deze ophogingslagen zijn toegeschreven ook 'vervuiling' uit jongere context.⁵⁸ Enkele voorwerpen zijn het vermelden waard.

Uit de ophogingslagen zijn twee ijzeren sintels afkomstig (afb 45).⁵⁹ Een sintel is een kramachtig plaatje dat diende om sintellatten vast te zetten. Deze latten hielden het breeuwsel (meestal mos) tussen de naden van de planken van de scheepshuid op hun plek. Volgens de typologie van Vlierman behoren ze tot sinteltype E (E1), dat dateert uit de 15de eeuw.⁶⁰ Opvallend is dat bij opgravingen in Hoorn sintels niet eerder zijn gevonden. Wel is een scheepswrak bij Hoorn bekend dat uit de vroege 15de eeuw dateert (dendrochronologische datering: 1427 ± 6 jaar). Dit is een overnaads gebouwd schip waarbij de scheepshuid is gesinteld.

Andere vondsten zijn een eenvoudige ronde messing gesp met angel (afb 46.1)⁶¹, een klein spinlood, een steel van een tinnen lepel, een musketkogel en een fragment van een onbekend voorwerp van lood/tin. Dit laatste voorwerp heeft de vorm van een drakenkop en het zou om de punt van een zogenoemde oirband kunnen gaan (afb 46.2).⁶² Dit is de metalen versteviging van de punt van een leren messchede.

Afb 44.2 Kan van steengoed, gemaakt in Siegburg (Duitsland), met secundair aangebracht groen loodglazuur. Deze kan is opgegraven op de hoek van het West en de Kleine Havensteeg in 1990.

57 Griffioen & Ostkamp 2008, 58-59.

58 V45, V55, V56

59 56-M02

60 Vlierman 2021, 786.

61 56-M01

62 45-M01

Afb 45.1 Twee ijzeren sintels vlak nadat deze met de metaaldetector zijn gevonden.

Afb 45.2 Twee ijzeren sintels, bestemd voor het vastzetten van breeuwsel tussen de naden van de scheepshuid.

Afb 46 Een messing gesp en een onbekend loden voorwerp in de vorm van een drakenkop (mogelijk een deel van een oirband).

Leer

Een opvallende vondstgroep uit de ophogingslagen wordt gevormd door voorwerpen van leer. De tellijst omvat minimaal 23 schoenen (afb 47-48). De meeste schoenen behoren typologisch tot de halfhoge schoen met sluitingssplit in het midden en sluiting met een leren veter (Goubitz type 65), namelijk tien stuks.⁶³ Twee schoenen zijn verwant aan dit type, maar hebben meervoudige veterparen in plaats van een of twee veterparen (Goubitz type 60).⁶⁴ Dit zijn standaardmodellen gedurende een lange periode. Eén lage schoen heeft een verticale zijsluiting met veter (Goubitz type 50).⁶⁵ Eén lage schoen heeft een vetersluiting midden voor met tweemaal twee vetergaatjes aan weerszijden van een korte split (Goubitz type 70).⁶⁶ Eén schoen heeft een gespsluiting (Goubitz type 85).⁶⁷ Eén schoen heeft een combinatiesluiting van een veter en een riempje (Goubitz type 100).⁶⁸ Van vier schoenen kan het sluitingstype niet worden bepaald.⁶⁹ Tot slot zijn twee tripleren aanwezig, die hebben behoord bij een houten zool (Goubitz type 110).⁷⁰

Naast schoenen zijn een leren messchede (afb 49), een lap leer en twee lappen geweven stof opgegraven (afb 50).⁷¹ De messchede heeft een ingekerfde versiering met lijnen en een floraal motief.

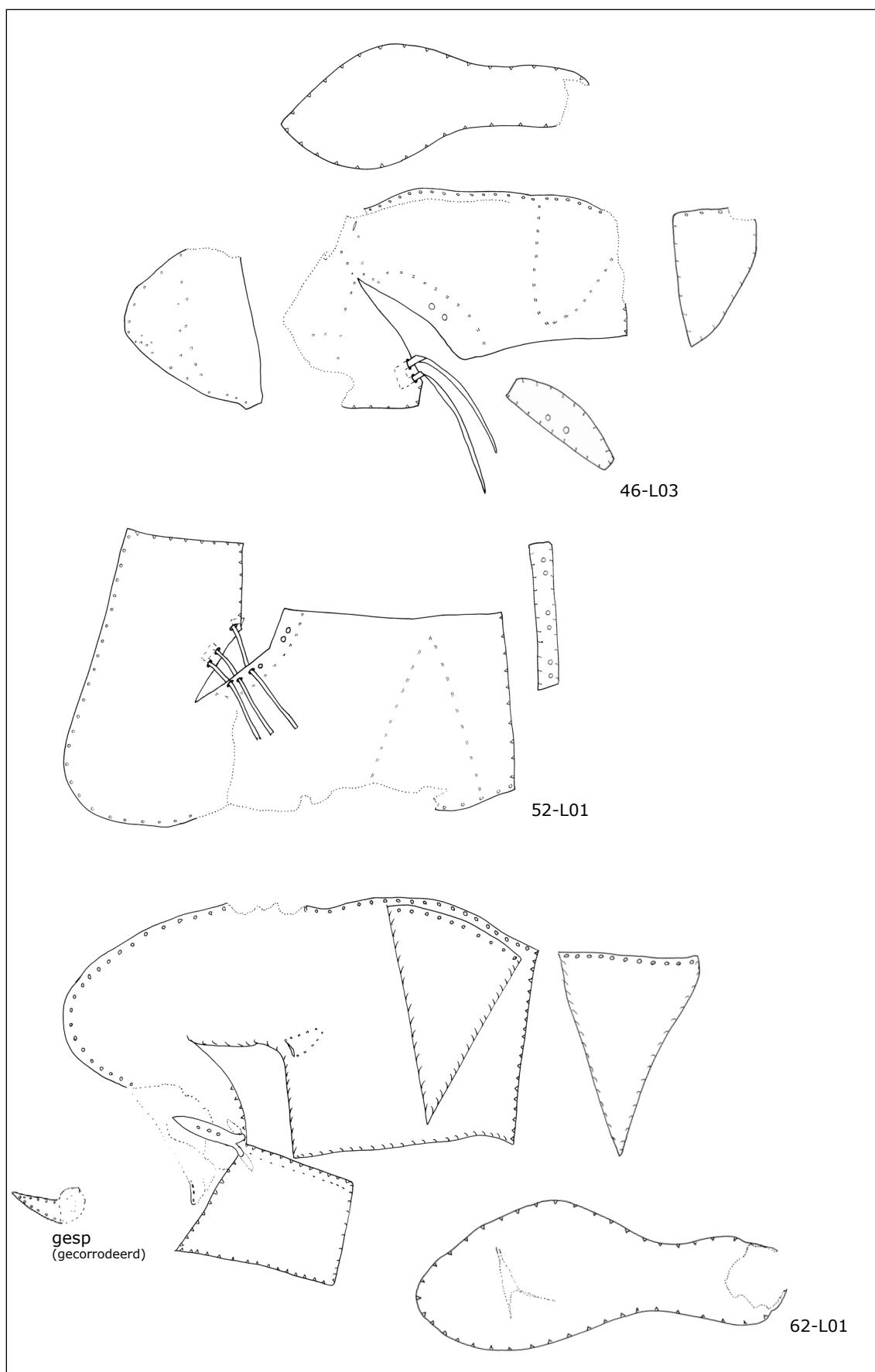
Voorwerpen van leer uit deze periode komen zeker niet bij iedere opgraving in Hoorn voor. Vondsten uit de 14de en 15de eeuw zijn lang niet op iedere locatie aanwezig. De afgelopen jaren zijn leren voorwerpen bij bijvoorbeeld een opgraving aan de Westerdijk tevoorschijn gekomen, maar die dateren in hoofdzaak uit de 16de eeuw. De laatste omvangrijke vondst van leer uit de 14de en 15de eeuw is gedaan bij een opgraving aan het Grote Noord in 2004 (beter bekend als Winston 2004), bijna twintig jaar geleden.

63	46-L03, 52-L01, 52-L02, 52-L04, 52-L07, 56-L01, 56-L02, 56-L06, 62-L03, 67-L01
64	46-L05, 52-L05
65	62-L02
66	46-L02
67	62-L01
68	56-L05
69	46-L04, 46-L06, 56-L04, 62-L04
70	46-L01, 56-L07
71	55-L01, 52-L06, 46-T01, 68-T01

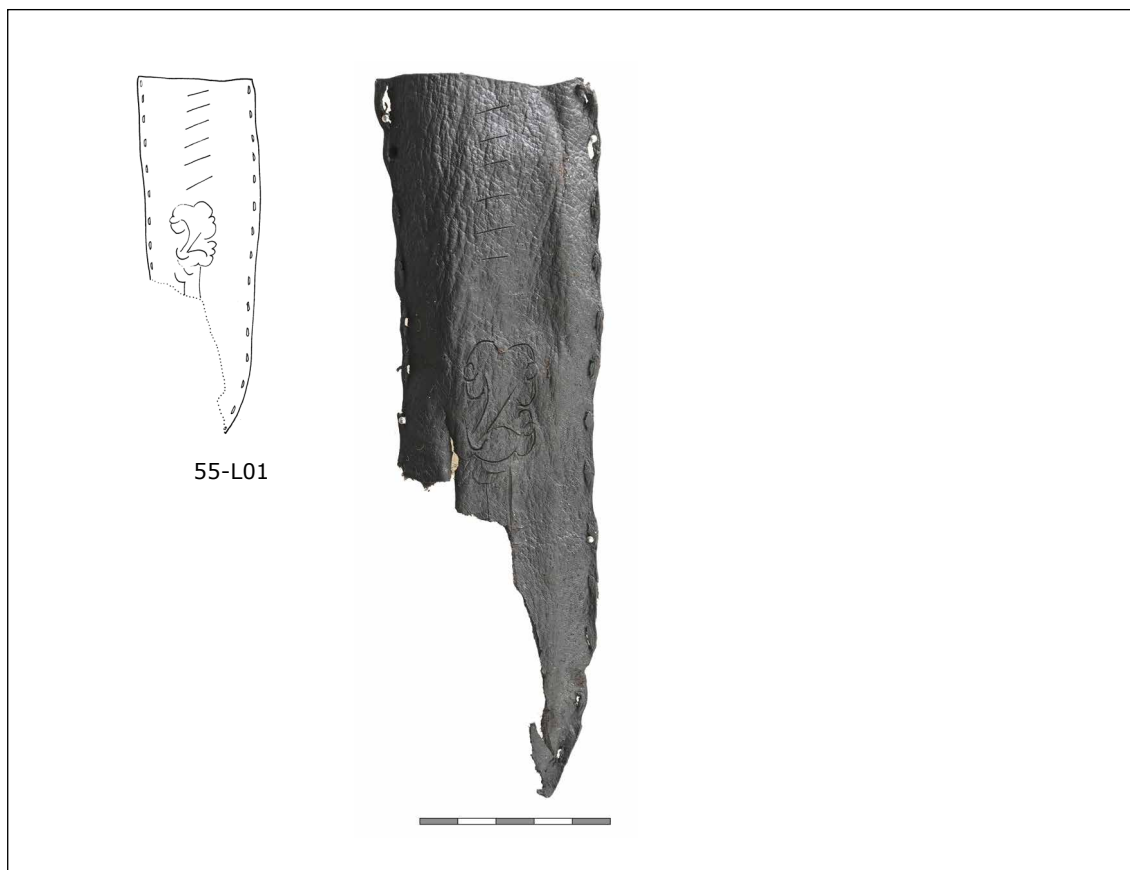

62-L02

Afb 47 Schoen (62-L02) na conservering en restauratie (door Ans Vissie en Els Winters). Tekening schaal 1:4. Datering: ca 1400-1425.

Afb 48 Drie schoenen (46-L03, 52-L01, 62-L01). Tekening schaal 1:4. Datering: ca 1400-1425.

Afb 49 Fragment van een leren messchede met ingesneden versiering (55-L01). Tekening schaal 1:4. Datering: ca 1400-1425.

Afb 50 Fragmenten van wollen stof (46-T01, 68-T01).

Overig

Tot de overige vondsten uit deze periode hoort een slijpsteen, bestemd voor het slijpen van messen (afb 51).⁷²

72 56-N01

Afb 51 Slijpsteen (56-N01)

4.5 Fase 3: eerste bewoning (1425-1525)

Na de grote ophoging, die dus vermoedelijk in 1420 heeft plaatsgevonden, zijn huizen op het Venidse gebouwd. Deze stonden aan de noordkant van het (schier)eiland, waar nu de huizen van de Bierkade staan. Van deze huizen is bij de opgraving dan ook niets teruggevonden. Wel zijn uit deze periode meerde ophogingslagen vastgesteld, die tijdens de opgraving in de profielen van de werkputten zijn gedocumenteerd.

Vanaf een niveau van -1,35 NAP tot -1,00 NAP was over een deel van het terrein een dikke mestlaag aanwezig. Dit wijst (net zoals de eerder genoemde mestkuilen) op het houden van vee ter plekke. In de Middeleeuwse stad werd nog vee gehouden. Zelfs in het kohier van de 10de penning uit 1561 komen we in de stad nog hooibergen tegen, wat aangeeft dat de stad nog een deels agrarisch karakter had.

Hierop bevonden zich drie ophogingslagen van (organische) klei tot een niveau van circa -0,40 NAP. De totale dikte van dit pakket bedroeg dus 60 cm.

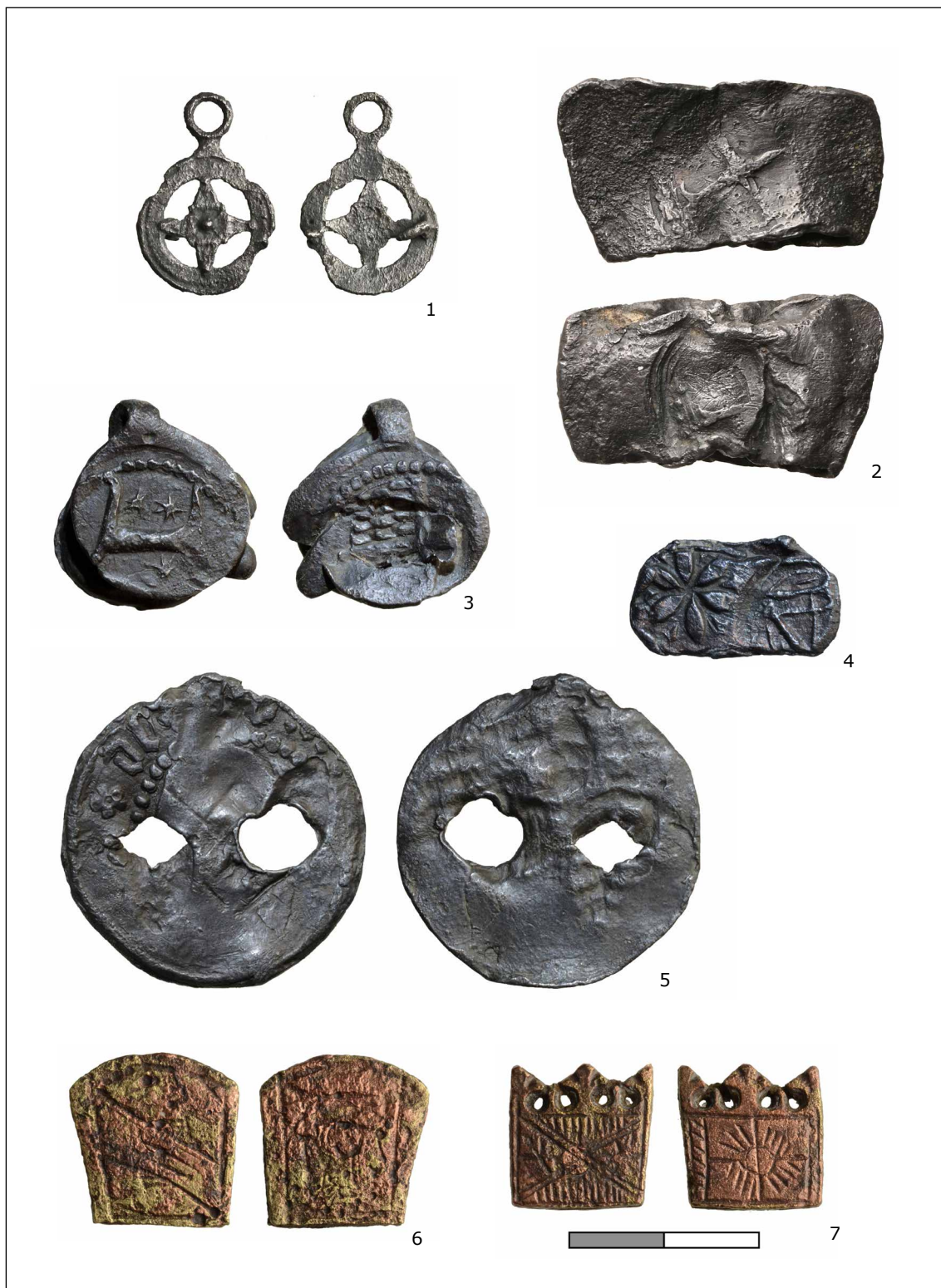
Uit de bovenste laag (S18) zijn 22 scherven keramiek verzameld.⁷³ Eén van de scherven is de rand van een kogelpot uit de 12de of vroege 13de eeuw. Deze moeten we als 'opspit' beschouwen. Verder is een wandscherf van een ongeglazuurde kan van steengoed uit Siegburg aanwezig, evenals een wandscherf van een kan van steengoed met zoutglazuur. De overige scherven zijn afkomstig van minimaal twee bakpannen en twee grappen van roodbakkend aardewerk en een pot van grijsbakkend aardewerk. De scherven laten zich niet nauwkeuriger dateren dan tussen 1450 en 1550.

Op een niveau van -0,40 NAP is over een groot deel van het westelijke perceel een laag van bruin organisch materiaal vastgesteld (S3). De datering van enkele scherven uit laag S3 komt met laag S18 overeen.⁷⁴ Verder zijn nog enkele scherven verzameld die zijn geadministreerd als afkomstig uit de laag boven S18.⁷⁵ Deze dateren ruwweg uit 1450-1500.

⁷³ V11, V13 en V18

⁷⁴ V5, V10

⁷⁵ V17

Afb 52 Voorwerpen van metaal uit de periode 1425-1525. Schaal 2:1.

1 Bloemvormig insigne met ophangoog (13-M01)

2 Lakenlood (pijplood), onbekende herkomst (13-M02)

3 Lakenlood, onbekende herkomst (13-M03)

4 Lakenlood (pijplood) met zesbladige bloem en klop met huismerk, mogelijk Hoorn (21-M02)

5 Lakenlood, onbekende herkomst (21-M01)

6 Heftbekroning, eenvoudig gegraveerd (41-M01)

7 Heftbekroning, eenvoudig gegraveerd (67-M01)

Metaal

Aan deze laag kunnen ook enkele metalen voorwerpen worden toegeschreven (afb 52). Eén van deze is een klein rond insigne met ophangoogje.⁷⁶ Verder zijn er twee keurloden voor lakense stof. De eerste vertoont op de voorzijde mogelijk een adelaar en op de achterzijde een gotische letter met drie sterren.⁷⁷ Het andere lood is een pijplood met een rond stempel met kruis.⁷⁸ De herkomst van beide keurloden is onbekend.

Ook van twee andere bij de opgraving aangetroffen keurloden, die mogelijk uit de 16de eeuw dateren, is de herkomst onbekend.⁷⁹

Andere vondsten die aan deze periode kunnen worden toegeschreven zijn enkele eenvoudig gegraveerde messing heftbekroningen van tafelmessen.⁸⁰

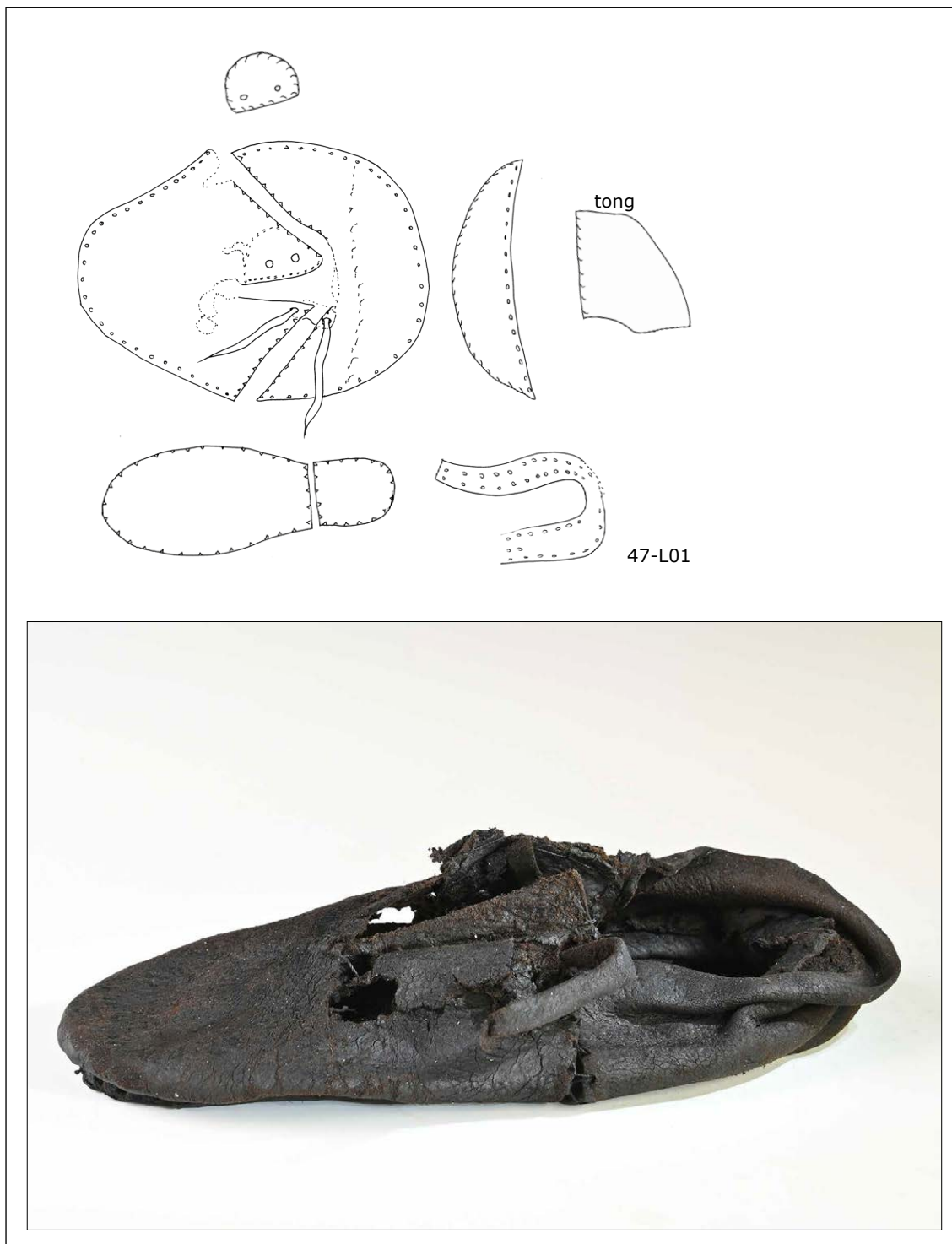
Afb 53 Kop van roodbakkend aardewerk (47-C01).

Mestkuil S56

Deze kuil lag deels buiten de bouwput voor de kelder. De kuil had een lengte van 2,30 meter en een breedte van minimaal 1,50 meter. Uit de kuil komen de scherven van minimaal twee bakpannen (r-bak-1 en r-bak-3), twee grappen (r-gra-8), een kom en een kop (r-kop-2).⁸¹ De kop is voor een groot deel teruggevonden (afb 53).⁸² De voorwerpen laten zich ruwweg dateren tussen 1475 en 1550. Op basis van de chronologie moet deze kuil rond 1500 dateren. Een opvallende vondstgroep uit deze kuil zijn de voorwerpen van leer, namelijk de restanten van vijf schoenen, een riem en een reep leer en één voorwerp van vilt. Twee schoenen behoren tot de veterschoenen (Goubitz type 65) (afb 54-55).⁸³ Op basis van de lengte van de zolen kunnen de schoenmaten worden achterhaald: maat 23 en maat 25. Twee schoenen zijn te karakteriseren als muilen (Goubitz type 105).⁸⁴ Het voorblad van een van beide muilen is eenvoudig versierd. Van de vijfde schoen kan het type niet worden vastgesteld.⁸⁵ De riem heeft een lengte van 52 cm (en breedte van 2,7 cm) en er is nog een gesp aanwezig.⁸⁶ De functie van de reep leer, die een lengte van wel 73,5 cm heeft (en breedte van slechts 1 cm) is onduidelijk.⁸⁷

Van het voorwerp van vilt resteert een sterk gescheurde lap van maximaal 80 cm bij maximaal 30 cm (afb 56).⁸⁸ Aan een zijde is de lap voorzien van draden, die zijn mee gevilt of doorgestoken.

76	13-M01
77	13-M02
78	13-M03
79	21-M01, 21-M02
80	41-M01, 67-M01
81	V47
82	47-C01
83	47-L01 en 47-L02
84	47-L03 en 47-L04
85	47-L06
86	47-L05
87	47-L07
88	47-T01

Afb 54 Schoen (47-L01) uit mestkuil S56 na conservering en restauratie (door Ans Vissie en Els Winters). Tekening schaal 1:4. Datering: ca 1475-1500.

In fase 2 en 3 moet sprake zijn geweest van twee percelen, net zoals dit in later tijd het geval was. Indirect blijkt dit uit de ligging van twee van de hierboven besproken mestkuilen. Deze lagen beide tegen de perceelsgrens aan.

Afb 55 Schoen (47-L02) en voorblad van een muil (47-L03) uit mestkuil S56. Tekening schaal 1:4. Datering: ca 1475-1500.

4.6 Fase 4 (1525-1575)

Uit deze periode dateren duidelijk veel meer sporen en vondsten dan uit de voorgaande fasen. Opnieuw is het terrein wat opgehoogd tot een niveau van circa -0,25 NAP. Op het westelijke perceel stond aantoonbaar een huis.

Sporen van het huis

In het diepste vlak bij de aanleg van de bouwput voor het zwembad is het uitbraakspoor van de oostmuur en de zuidmuur van een huis vastgesteld (S41). Dit

Afb 56 Lap vilt met doorgestoken draden (47-T01).

Afb 58 Plaatsje S34 met bestrating van brokken bakstenen.

uitbraakspoor was voornamelijk opgevuld met lichtgrijs zand, schelpgruis en puin (baksteen, plavuiz en dakpan). Dit spoor is ontstaan toen het huis begin 19de eeuw werd afgebroken. Indirect is uit dit uitbraakspoor de plattegrond van het huis in de 16de eeuw af te leiden.

Afb 59 In het profiel zijn de ophogingslagen boven het plaatsje zichtbaar; in het vlak de houten planken die als zijkanten van de bestrating van het plaatsje en pad dienden.

Plaatsje (S34) en pad (S35)

Over een oppervlak van 2,50 meter (NZ) bij 2,50 meter (OW) lag achter het huis een plaatsje van brokken rode en gele bakstenen en ook enkele plavuizen (afb 58-59). Het gaat hier om hergebruikt bouwmateriaal. Opvallend is dat het plaatsje werd begrensd door verticaal in de bodem geplaatste planken. Aansluitend was ook een pad aanwezig richting het oosten en een pad richting het zuiden (S35), die beide eveneens werden begrensd door houten planken met her en der een paaltje.

Op de aansluiting van beide paden was een paal van eikenhout aanwezig (S36). Deze paal was rechthoekig van vorm en aangepunt, maar had weinig jaarringen en geen spinthout waardoor deze niet geschikt was voor dendrochronologisch onderzoek.⁸⁹

Het plaatsje is behouden in de bodem omdat deze buiten de bouwput voor de kelder lag. Slechts twee scherven zijn onder bestrating S34 vandaan gekomen. Ze zijn afkomstig van een bakpan van een type dat dateert tussen 1525 en 1575 (r-bak-4).⁹⁰ Daarnaast zijn enkele scherven onder pad S35 verzameld, die uit de 16de eeuw dateren.⁹¹ Ook ten zuiden van het plaatsje zijn scherven verzameld tot ongeveer 30 cm onder het niveau van het plaatsje.⁹² De scherven zijn afkomstig van minimaal twee bakpannen, twee borden, twee grappen, een kom, een kop, een test en een vuurstolp van roodbakkend aardewerk en een grape van Duits Hafner-

89 M01

90 V26

91 V27

92 V22 en V28

aardewerk. Ook deze scherven kunnen tussen 1525 en 1575 worden geplaatst. Opvallend zijn twee scherfjes sgraffito-aardewerk, een keramieksoort waarbij een voorstelling is ingekrast, die iets ouder zijn. Mogelijk hoort een deel van dit materiaal bij de hierna besproken afval laag.

Bij de opgraving zijn overigens nog enkele scherven sgraffito-aardewerk gevonden; de voorstellingen zijn onduidelijk (afb 60).

De vondsten wijzen op een datering van de bestrating ergens rond 1550. Uit de datering van de scherven uit een afval laag op de bestrating blijkt dat deze hoogstwaarschijnlijk rond 1575 onder de grond is verdwenen.

Afb 60 Scherf van roodbakkerd aardewerk met sgraffito-versiering (22-C01).

Afval laag

Ten oosten van het plaatsje S34 was een afval laag van bruin organisch materiaal met keukenafval (o.a. veel mosselschelpen) aanwezig (S42). Hieruit zijn 45 scherven verzameld.⁹³ Daarnaast zijn 41 scherven op en naast S34 gevonden.⁹⁴ Hoogstwaarschijnlijk is sprake van één afval laag.

De scherven zijn afkomstig van minimaal drie kannen van steengoed en tien bakpannen, vier borden, zes grappen, een kom, twee koppen, een olielamp, twee pispotten en twee steelkommen van roodbakkerd aardewerk en twee koppen van witbakkerd aardewerk.⁹⁵ Het hoge aandeel bakpannen valt op. Deze pannen hadden primair de functie om vis te bakken. Het eten van veel vis en mossels past uiteraard goed bij een havencontext. Het materiaal is te plaatsen tussen 1525 en 1575.

Afb 61 Scherf van een klein bord of kom van majolica uit Montelupo (Italië) (21-C01).

Bij de aanleg van vlak 2 (waarin de bestrating S34) zijn ook scherven keramiek gevonden, die uit de 15de en 16de eeuw dateren.⁹⁶ Een opvallend voorwerp is een bord van majolica uit Montelupo in Italië, waarvan een scherf is teruggevonden (afb 61).⁹⁷

93 V37

94 V30, V31

95 Het MAE van de verschillende vondstnummers is bij elkaar opgeteld; sommige voorwerpen kunnen daardoor dubbel zijn geteld als scherven over meerdere vondstnummers zijn verzameld.

96 V21

97 21-C01

Ophogingslaag Venidse

Geheel aan de oostkant van het terrein (de kant van het Venidse) is tijdens het uitgraven van de bouwput voor de kelder een dikke organische kleilaag gezien (S58). Het lijkt erop dat dit pakket is opgebracht om het terrein af te vlakken. Vóór deze tijd liepen de verschillende ophogingslagen vanaf de kant van de Bierkade duidelijk af richting de kade van het Venidse. De ophoging hangt mogelijk samen met de eerste bebouwing achterop het perceel.

Uit S58 zijn 30 scherven verzameld, afkomstig van minimaal één voorwerp van grijsbakkend aardewerk en vijf bakpannen, twee borden, twee grappen, een pispot en een vuurstolp van roodbakkend aardewerk.⁹⁸

Bij de bakpannen valt de variatie in typen op (r-bak-1, r-bak-5, r-bak-8). Bakpannen met kleine manchetrand (r-bak-5) of blokvormige rand (r-bak-8) komen voor na circa 1525. Eén van beide borden behoort tot het model met uitgebogen vlag (r-bor-1); dit exemplaar is niet versierd met slib (afb 62).⁹⁹ Het andere bord heeft een korte platte vlag (r-bor-6) en de spiegel is groen van kleur (witte slib met koperoxide) en op de vlag zijn slibstippen aangebracht. Ook dit bord dateert na circa 1525. Ruwweg kan de ophoging op basis van deze vondsten tussen 1525 en 1575 worden geplaatst.

Vermeldenswaard is verder nog een hol pijpje hout (lengte 15,5 cm en diameter 1,3 cm), dat aan beide zijden is afgezaagd (afb 63). De houtsoort van dit voorwerp is onderzocht en het blijkt om hout van de vlier (*Sambucus nigra/racemosa*) te gaan.¹⁰⁰ Bij een vergelijkbaar pijpje van een vliertak van een opgraving aan de Hogendijk in Zaandam wordt door BIAx gesuggereerd dat het gebruikt is als 'proppenschieter'.¹⁰¹ De houtmerg is verwijderd en er heeft dan een pompstokje bij gehoord. Dit

Afb 62 Voor- en achterzijde van een randscherf van een bord van roodbakkend aardewerk (61-C01).

Afb 63 Pijpje van hout van de vlier.

98 V49, V53, V57, V61

99 61-C01

100 Houtsoortbepaling: Sjoerd van Daalen.

101 Vermeeren & Van Haaster 2017, 34-35.

kinderspeelgoed heeft heel lang bestaan. Op de website van het Brabants Historisch Informatie centrum beschrijft iemand dit speelgoed uit zijn jeugd in de jaren 40 en 50 van de 20ste eeuw.¹⁰² Ook hier is sprake van vlierenhout. De munitie bestond uit elzenproppen en de schootsafstand was ongeveer 10 meter.

Mogelijk correspondeert deze laag met een vette grijze kleilaag die op het westelijke perceel is geconstateerd (S2). Hieruit komen negentien scherven van minimaal één kan van steengoed, één voorwerp van grijsbakkend aardewerk en twee bakpannen, vier grappen, een (voorraad) pot en een vuurstolp van roodbakkend aardewerk.¹⁰³ Eén van de grappen is een typerend 16de-eeuws model (r-gra-34: scherpe buikknik, ribbel op schouder en kraagrand). Opvallend is dat deze een kleine bakscheur in de rand heeft. Een andere grote pot of grape is te hard gebakken. Beide voorwerpen behoren tot de B-keus van de pottenbakker. Ongetwijfeld zijn beide producten – en ook de overige voorwerpen van roodbakkend aardewerk – afkomstig van de pottenbakkerijen die aan de Nieuwendam waren gevestigd. Producten met bakfouten zullen tegen gereduceerde prijs van de hand zijn gedaan en vormen een aanwijzing voor een niet al te welgesteld huishouden.

Reconstructie

Op basis van bovenstaande informatie kan de inrichting van het westelijke perceel deels worden gereconstrueerd. Rond 1550 is het perceel opgehoogd en is een nieuw huis gebouwd (12,5 meter lang en 5,5 meter breed) met zomerkeuken (2 meter lang en 2,5 meter breed). Naast de zomerkeuken lag een plaatsje (2,7 bij 3 meter), en erachter een pad. Tevens liep een pad richting de achterzijde van het perceel.

De aanwezigheid van een zomerkeuken kan worden afgeleid uit de ligging van het plaatsje. Een zomerkeuken was een standaardonderdeel van huizen. Een fraai voorbeeld is te zien bij Bierkade 10, aan de andere kant van de Knipboogsteeg. In de zomerkeuken kookte men in de zomer zodat de hitte uit het huis bleef.

4.7 Fase 5 (1575-1800)

In deze periode waren beide percelen met zekerheid bebouwd en voor het westelijke perceel weten we zelfs zeker dat hier achter het huis aan de Bierkade (huis De Knipboog) een woning aan de steeg en een huis aan het Venidse hebben gestaan. Gebruikelijk is dat bij dergelijk dicht bebouwde percelen een archeologische opgraving zeer veel funderingen en kelders oplevert. Dat is hier niet het geval. Voorafgaand aan de bouw van het huis in 1974 is kennelijk al grondig gesloopt en de sloop van dit huis in 2021 heeft de grond nog verder omgezet. Zoals reeds is uiteengezet was de bovenste (halve) meter nagenoeg geheel verstoord. Zelfs waterkelders bleken vrijwel geheel te zijn weggebroken. Toch lijkt dit niet de volledige verklaring: ook van de huizen die aan de Bierkade hebben gestaan, is weinig teruggevonden terwijl daar geen verstoring aanwezig was van de bebouwing uit 1974. De sloop van deze huizen in het begin van de 19de eeuw is opmerkelijk grondig gedaan. Zelfs de funderingen waren volledig verwijderd waardoor alleen nog uitbraaksporen resteerden. In Hoorn is dat uitzonderlijk; uit Enkhuizen kennen we daarentegen het fenomeen van een slooeconomie in de 18de en 19de eeuw goed. Economisch ging het in die tijd slecht in Enkhuizen en de handel in puin vormde voor enkele

¹⁰² <https://www.bhic.nl/ontdekken/verhalen/proppenschieters-van-kindsoldaten>

¹⁰³ V4, V20

inwoners een bron van inkomsten. Het gevolg was dat funderingen en zelfs (water) kelders van huizen soms tot de laatste steen toe werden verwijderd. Het puin leverde nog iets op als bijvoorbeeld padverharding of dijkversterking. In Hoorn speelde dit veel minder en zijn funderingen vrijwel altijd nog aanwezig in de bodem.

4.7.1 Huis op het westperceel

Het huis dat hier al in de 16de eeuw stond, is blijven staan. Zoals eerder vermeld, is van de buitenmuren van dit huis uitsluitend een uitbraakspoor teruggevonden.

Binnen het huis was een klein stuk van een muur (S39) aanwezig. Deze was anderhalf steens breed en bestond uit zes lagen bakstenen (twee versnijdingen). Dit is een vrij zware fundering voor een binnenmuur. Een mogelijkheid is dat er in de zuidoosthoek

Afb 64 Plavuis (35-BK01), 16de eeuw.

Afb 65 Profiel met looppniveaus en uitbraakspoor.

van het huis een kelder aanwezig is geweest. In die hoek is een pakket lichtgrijs zand met schelpgruis en puin (S40) vastgesteld, dat de vulling van die kelder zou kunnen zijn. Inwendig had die kelder dan een breedte van ongeveer 1,30 meter. Historisch is bekend dat het huis 'De Knipboog' drie kelders had en dit zou er een van kunnen zijn geweest.

Uit de grond naast S39 komt een ongeglazuurde plavuis van roodbakkend aardewerk

(162x162x33 mm, afb 64).¹⁰⁴ Deze plavuis dateert uit de 16de eeuw en vormt een aanwijzing voor de datering van de bouw van het huis.

Achter het huis stond vermoedelijk nog altijd een zomerkeuken. In het verlengde van het uitbraakspoor van de oostmuur van het huis is in ieder geval nog een uitbraakspoor (S43) gezien. Het lijkt erop dat de zomerkeuken een grotere lengte had dan in de 16de eeuw. Twee kleine houten paaltjes (S12 en S13) zouden de positie van de achtermuur kunnen aangeven. De zomerkeuken was dan ongeveer 5,30 meter lang. De breedte is onbekend, maar gebruikelijk is dat de zomerkeuken ongeveer de helft van de breedte van het huis besloeg. In dit geval dus zo'n 2,50 meter.

Uit de profielen blijkt dat er achter het huis, nadat het plaatsje en de paden van brokken baksteen onder de grond waren verdwenen,

Afb 66 Zuinigje, bestemd voor het opbranden van een stompe kaars (09-M01).

Afb 67 Uitbraakspoor van de westmuur.

diverse loopniveau's van schelpgruis en zand zijn geweest (afb 65). Uit een van deze niveau's (S16) komt een messing zuinigje, bestemd voor het opbranden van een stompje kaars (afb 66).¹⁰⁵ Dit was een gebruikelijk voorwerp.

Afb 68 Profielstaat met vloerniveau's van schelpgruis van het huis.

4.7.2 Huis op het oostperceel

De funderingen van de buitenmuren van dit huis waren ook niet meer aanwezig. Wel is een uitbraakspoor van de westmuur geconstateerd (S38, afb 67). Dit spoor was opgevuld met geel zand, grijs zand, veel schelpgruis, mortelbrokken en puin. Het zand en het schelpgruis is afkomstig van vlijlagen van vloeren in het huis. Uit dit uitbraakspoor komen diverse fragmenten van wandtegels die zijn beschilderd met een bloempot in kwadraat (zie onder). Deze tegels zijn afkomstig van een schouw of een kelder in dit huis.

De lengte van het huis kan worden gereconstrueerd op basis van de ligging van een waterkelder (S22). Deze heeft zich namelijk pal achter de achtergevel bevonden en ving regenwater van het dak van het huis op. Dit levert een huis op van 15 meter lang en 6,20 meter breed.

In het huis was een kleine binnenmuur van vier lagen rood/gele bakstenen (20x9x4½ cm tot 21x9½x5 cm) en kalkmortel aanwezig. Het zou kunnen dat hierop een houten wand heeft gestaan. Deze vormde dan waarschijnlijk de scheiding tussen de binnenhaard en een achterkamer. Een logische indeling voor het huis is een voorhuis over de volledige breedte met daarachter twee kamers (de binnenhaard en achterkamer) met een gang aan de oostzijde.

In een profielstaat zijn diverse vloerniveau's van schelpgruis van dit huis vastgelegd (afb 68). Het schelpgruis diende als vlijlaag voor een plavuizen vloer, maar de plavuizen zijn bij ophoging van de vloer verwijderd. De oudste laag schelpgruis lag op -0,13 NAP (vloer 1). Daarna volgde een dunne ophoging van lichtgrijs zand en een beetje organisch materiaal. Daarna volgde een

tweede dunne schelpgruislaag (vloer 2). Op een niveau van circa -0,03 NAP lagen de restanten van de vloer van plavuizen van $16\frac{1}{2} \times 16\frac{1}{2} \times 3\frac{1}{2}$ cm (S37, afb 69). Op zeker moment is opnieuw opgehoogd met lichtgrijs zand en is een nieuwe vlijlaag van schelpgruis opgebracht (vloer 3), op een niveau van +0,18 NAP. Daarna volgde een laag geel zand, mogelijk de vlijlaag van nog een vloer (vloer 4). De bovenzijde van deze laag bevond zich op +0,28 NAP, wat inhoudt dat in totaal in het huis ongeveer 40 cm is opgehoogd.

Afb 69 Restanten van een vloer van plavuizen.

Mogelijk had ook dit huis een aangebouwde zomerkeuken. Een aanwijzing vormt een klein uitbraakspoor (S24) met daarin een houten paaltje (S25).¹⁰⁶ De zomerkeuken was dan 3,70 meter breed.

De datering van dit huis is niet precies vast te stellen. Als de genoemde wandtegels van de bouw dateren, kan worden gesteld dat dit huis ergens in de eerste helft van de 17de eeuw is gebouwd en hoogstwaarschijnlijk na 1615 (de oprichting van de plateelbakkerij in Hoorn waar deze wandtegels waarschijnlijk zijn gemaakt).

Waterkelder

Achter het huis lag een waterkelder (S22), die was gemaakt van gele bakstenen en trasmortel. De wanden waren halfsteens dik met een klamplaag. De waterkelder had een breedte van 1,20 meter; de lengte is niet vastgesteld maar kan worden geschat op zo'n 2,40 meter. De waterkelder viel buiten de bouwput voor de kelder en is daarom niet verder onderzocht. Tijdens het afzinken van de nieuwe kelder is deze toch deels gesloopt (afb 70).

¹⁰⁶ Uit dit uitbraakspoor komt een geglazuurde plavuis van roodbakkerij van $13,5 \times 13,5 \times 3,5$ cm (12-BK01).

Afb 70 Waterkelder S22.

Puinkuil

Geheel achterop het perceel is een grote puinkuil (S53) gezien. Tijdens de opgraving was het niet mogelijk deze hoek van het terrein goed te documenteren doordat hier een septictank lag. Na verwijderen daarvan is tijdens de begeleiding van het uitgraven van de kelder de puinkuil opnieuw aangetroffen. De kuil had een lengte van minimaal 4,50 meter (OW) bij 1,70 meter (NZ). De kuil was opgevuld met grof puin (baksteen, plavuiz, dakpan) en mortel. Uit deze kuil komen fragmenten van wandtegels die zijn beschilderd met een bloempot in kwadraat (zie onder).

4.7.3 Woning aan Knipboogsteeg

Historisch is bekend dat op het westelijke perceel een woning aan de Knipboogsteeg heeft gestaan. Hiervan is bij de opgraving niets teruggevonden. Er was in ieder geval ruimte voor een kamerwoning van iets van 4,50 meter breed en 5,70 meter diep. Dergelijke kleine kamerwoningen zijn bijvoorbeeld bij een opgraving aan het Nieuwe Noord in Hoorn onderzocht. Een kamerwoning was niet meer dan één kamer waarin werd gewoond, gekookt en geslapen met daarboven een dak. Ze stonden aan stegen en waren bestemd voor het armere deel van de bevolking. Tegenwoordig bestaat geen enkele kamerwoning uit de 17de eeuw meer.

4.7.4 Huis aan Venidse

Aan het Venidse heeft op het westelijke perceel een huis gestaan, maar de funderingen zijn niet teruggevonden. Dat hier inderdaad bebouwing stond, blijkt indirect uit het nagenoeg volledig ontbreken van vondstmateriaal uit de 17de en 18de eeuw. Op een onbebouwd erf belandt altijd afval.

De afmetingen van het huis kunnen slechts worden geschat. Aannemelijk is dat het huis de volledige breedte van het perceel besloeg, dus ongeveer 5,70 meter. Rekening houdend met de woning aan de Knipboogsteeg, was het huis maximaal 7,50 meter diep. Binnen deze

veronderstelde contour zijn twee kleine bakstenen poeren (S5 en S6) aangetroffen, waarop houten stijlen hebben gestaan. De onderlinge afstand tussen de poeren was 2,60 meter, maar mogelijk heeft er nog een poer tussenin gestaan. Mogelijk geven de poeren de locatie van een houten binnenwand aan die het huis in twee kamers verdeelde. In de historische bronnen is sprake van een huis met daarin twee woningen. Als deze binnenwand de scheiding tussen die woningen was, hadden beide woningen een oppervlak van 5,70 bij 3,80 meter. In de historische bronnen is verder sprake van drie kelders, maar daar is niets van teruggevonden.

Waterkelder S47

In de zuidwesthoek van de bouwput voor de kelder is de vloer van een kleine waterkelder aangetroffen (S47). Deze had een lengte van 1,80 meter en een breedte van 1,20 meter en was gemaakt van gele bakstenen met trasmortel. De datering van deze waterkelder is niet vast te stellen. Archeologisch onderzoek in Hoorn en Enkhuizen heeft aangetoond dat waterkelders vanaf eind 16de eeuw tot begin 20ste eeuw van gele bakstenen en trasmortel zijn gemaakt. De positie van de waterkelder doet vermoeden dat deze heeft behoord bij het huis dat aan het Venidse heeft gestaan. Het ontbreken van een uitbraakspoor in vlak 1 wijst hier ook op (de waterkelder was kennelijk al buiten gebruik). De waterkelder lag dan inpandig, wat zal zijn gedaan omdat dit huis geen eigen erf had.

Afb 71.1 Wandscherf van een amfoor, gemaakt in Zuid-Spanje (02-C01).

Afvalplek

Het zou kunnen dat het huis ergens in de 18de eeuw is afgebroken. Op de plek waar deze moet hebben gestaan, bevond zich namelijk een puinkuil met een kleine hoeveelheid scherven keramiek uit de periode 1700-1750 (S1).¹⁰⁷ Het zou kunnen dat deze kuil met de afbraak samenhangt. De jongste vermelding van het huis dateert uit 1742, dus afbraak heeft in ieder geval daarna plaatsgevonden.

Tot de vondsten behoren onder andere een randscherf van een theeschotel van Chinees porselein (kapucijnerwaar) en een scherv van

Afb 71.2 Amfoor, gemaakt in Zuid-Spanje, gevonden bij het ABC tijdens en ophogen en verzwaren van de Kanondijk in 1919 (collectie Westfries Museum).

107 V3

een bord van Nederrijns roodbakkend aardewerk. Uit het opgravingsvlak naast de kuil komt een scherv van nog een tweede theeschotel van Chinees porselein.¹⁰⁸

4.7.5 Keramiek

Het aantal scherven keramiek uit de 17de en 18de eeuw is, zoals gezegd, voor een binnenstadsopgraving erg klein. Tevens valt op dat zich onder de vondsten nauwelijks opvallende stukken bevinden. Bij opgravingen in steden als Hoorn en Enkhuizen worden vaak bijzondere vondsten gedaan, zoals fraai Chinees kraakporselein of importkeramiek uit Mediterrane landen (Italië, Spanje, Frankrijk, Portugal). Deze keramiek ontbreekt hier nagenoeg volledig. Slechts enkele voorwerpen zijn het vermelden waard, zoals een deel van een olijfolieamfoor uit Spanje (waarschijnlijk Sevilla) (afb 71).¹⁰⁹ Deze kruik diende als verpakkingsmateriaal en vertegenwoordigde geen waarde als voorwerp op zich zelf. Het is een overblijfsel van de uitgebreide handel die er op het Middellandse Zeegebied was (de Straatvaart). Van enige rijkdom is hier kennelijk geen sprake en de bewoners waren kennelijk ook niet in de scheepvaart op die gebieden betrokken.

4.7.6 Wandtegels

Bij de opgraving zijn in totaal 88 fragmenten van minimaal 69 wandtegels verzameld. De variatie in decors is groot, maar toch kunnen enkele groepen tegels worden onderscheiden. Bij de hieronder beschreven tegels ligt de nadruk op tegels die aan Hoornse productie kunnen worden toegeschreven. In Hoorn was tussen 1615 en circa 1650 een plateelbakkerij die veel wandtegels, borden, kommen en andere voorwerpen van majolica heeft vervaardigd.¹¹⁰ Op basis van vondsten van archeologische opgravingen, zoals hier aan het Venidse, kunnen we ons een beeld van die productie vormen.

Bloempot in kwadraat

Een eerste duidelijke groep wordt gevormd door veelkleurig beschilderde tegels met bloempot in kwadraat met uitgespaarde hoeken (afb 72). De fragmenten van minimaal veertien van deze tegels zijn aanwezig. Dit type tegel valt altijd sterk op onder vondstmateriaal vanwege het fraaie decor en sprekende kleuren. Het gaat niet om een zeldzaam type tegel. We kunnen gerust stellen dat dit de meest algemene tegel uit de eerste helft van de 17de eeuw is. Van enige variatie in het decor is nauwelijks sprake. Gedurende enkele decennia is dit type tegel in diverse productieplaatsen gemaakt, waaronder ook in Hoorn. Op basis van het decor is geen onderscheid in productieplaatsen te maken, maar aannemelijk is dat de in Hoorn gevonden tegels in Hoorn zijn gemaakt. De plateelbakkerij in Hoorn was actief tussen 1615 en circa 1650 en tussen productieafval is een fragment van dit type tegel gevonden.¹¹¹ Verder bestaan er geschulpte nistegels met dit decor en die nistegels zijn typisch voor de Hoornse productie.¹¹² Opvallend bij de tegels van het Venidse is dat twee varianten zijn te onderscheiden. De eerste variant is een tegel met oranje band om het kwadraat en oranje details op de bloempot.¹¹³ Deze tegels hebben een formaat van circa 134x134x15 mm; het baksel is roze van kleur. Daarnaast zijn er tegels met een gele band om het kwadraat en een deels gele bloempot.¹¹⁴

108 V6
109 02-C01
110 Schrickx 2016.
111 Schrickx 2016, 31-32.
112 Ibidem 88.
113 38-BK01, 43-BK01
114 34-BK01, 67-BK04

Afb 72 Wandtegels met bloempot in kwadraat, waarschijnlijk Hoornse productie, 1615-1650.

Deze tegels zijn met een formaat van circa 134x134x10 mm duidelijk dunner dan de tegels van de eerste groep. De klei is niet goed gemengd en oogt daardoor gemarmerd geel en rood. Aannemelijk is dat er een verschil in datering tussen beide varianten bestaat. Tegels werden in de loop van de 17de eeuw dunner. Een dikte van 10 mm wijst op een datering na ongeveer 1640.

Bloemvaas met maskeron

Een tweede groep tegels wordt gevormd door tegels met een blauwe beschildering met bloemvaas met maskeron en lelies in de hoeken (afb 73).¹¹⁵ De fragmenten van minimaal vijf van deze tegels zijn aanwezig; het formaat is circa 131x131x14 mm. Het baksel is roze van kleur. De centrale bloem in de vaas is een tulp, een bloem die vooral tussen 1620 en 1640 veel werd afgebeeld. Vondsten met exact dit decor van andere locaties in Hoorn zijn niet bekend, maar dit type tegel past goed binnen de Hoornse productie.

Afb 73 (volgende pagina) Diverse wandtegels met blauwe beschildering, mogelijk Hoornse productie, 1615-1650 (nr 1-6) en een wandtegels met veelkleurig geometrisch decor, 1590-1620 (nr 7).

115 67-BK01, 67-BK02

1

2

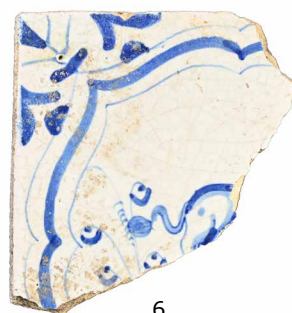
3

4

5

6

7

Dieren of drietulp binnen accolade met vleugelblad
Een andere kleine groep wordt gevormd door tegels met een centrale voorstelling binnen een accoladevormige omlijsting met vleugelbladeren in de hoeken (afb 73). De centrale afbeelding is een dier of een drietulp. In totaal zijn de fragmenten van minimaal vijf van deze tegels aanwezig.¹¹⁶ De tegels hebben een geel baksel en zijn 10 mm dik. Deze dikte wijst op een datering rond 1640-1660.

De combinatie van een accoladevormige omlijsting met het vleugelblad als hoekmotief komt weinig voor. Gebruikelijk bij deze vorm van omlijsting zijn meanders als hoekmotief. Waarschijnlijk betreft het wel Hoornse productie, wat deze fragmenten interessant maakt.

Losse tegels

Eén tegel is compleet, maar wel beschadigd, teruggevonden. Deze is beschilderd met een kleine springende haas en met ossenkoppen in de hoeken (afb 73).¹¹⁷ De tegel heeft een formaat van 130x130x10 mm. Deze tegel, die rond 1640-1650 dateert, is wederom toe te schrijven aan Hoornse productie.

Een andere tegel waarvan slechts één exemplaar is gevonden, is een tegel met bloemvaas binnen cirkel met meanders in de hoeken (afb 73).¹¹⁸ De tegel met een geel tot roze baksel heeft een formaat van 131x131x13 mm. Tegels met een bloemvaas binnen een cirkelvormige of accoladevormige omlijsting met meanders komen veel voor. Het hoekmotief is vrij geïnspireerd op Chinees kraakporselein en daarom wordt ook wel van Wanli-hoek gesproken. Het gaat om een product van de Hoornse plateelbakkerij.

Een laatste tegel die het vermelden waard is, is een veelkleurig beschilderde tegel met een voor Hoorn atypisch decor (afb 73).¹¹⁹ De tegel is niet compleet, maar het formaat is wel vast te stellen: 135x135x14 mm. Het baksel is crèmekleurig. Centraal staat een rozet binnen een omlijsting die is samengesteld uit halve cirkels en een

Afb 74 Fragment van een slinger glas, 18de eeuw (32-G01).

Afb 75 Riemhanger met wapen van Amsterdam (22-M01).

116 01-BK01, 34-BK02

117 02-BK01

118 67-BK03

119 41-BK01

Afb 76 Diverse munten

1 Eigentijdse vervalsing van korte van Filips II, 1557-1565 (34-M01)

2 Duit, Holland, 1590-1598 (32-M01)

3 Oord, Holland, 1577 (19-M02)

7 Duit, Groningen & Ommelanden, 1682 (01-M01)

4 Tweestuiverstuk (zilver), Holland, 1616 (29-M02)

8 Duit, Zeeland, 1754 (07-M01)

5 Duit, Friesland, 1620 (29-M01)

6 Duit, Holland, 1708 (19-M01)

vierkant, met kwartrozetten in de hoeken.¹²⁰ De beschildering is uitgevoerd in de kleuren blauw, groen, geel en oranje. Pluis dateert deze tegel tussen 1600 en 1630, maar een iets hogere ouderdom lijkt meer aannemelijk. Het gaat hier niet om een Hoorns product, maar om een vroege import uit de periode dat in Hoorn nog geen eigen productie plaatsvond. Vooral nog valt niet te zeggen waar de tegel is gemaakt.

4.7.7 Glazen voorwerpen

Voorwerpen van glas zijn vrijwel afwezig. Drinkglazen waren in de 17de en 18de eeuw algemeen in omloop, maar het aantal glazen per huishouden verschilde sterk. Rijke inwoners beschikten over kasten met series met bier- en wijnglazen en soms ook pronkgelazen. De minder welgestelden hadden maar een paar drinkglazen. Slechts één drinkglas van de opgraving is het vermelden waard: een deel van een kelkglas met stam met twee knopen en een witte glasdraad (afb 74).¹²¹ Dergelijke glazen worden ook wel een slinger glas genoemd en waren bestemd voor het drinken van (rode) wijn.

4.7.8 Metalen voorwerpen

De meeste metalen voorwerpen kunnen niet aan een specifiek spoor worden gekoppeld, maar zijn met de detector gevonden bij de sanering, aanleg van de werkputten of in de stortgrond. Een van deze is een messing riemhanger waarop driemaal het wapen van Amsterdam staat, waaruit we mogen afleiden dat het voorwerp daar is gemaakt (afb 75).¹²²

Munten (afb 76)

De oudste munt is een koperen muntje (diameter 18 mm) met op de voorzijde een buste van Filips II en op de keerzijde een klein rozetje met daaromheen vier vuurijzers.¹²³ Het randschrift op de voorzijde is op enkele letters na niet meer leesbaar. Het lijkt op het eerste gezicht om een korte (munt ter waarde van 2 milt) van Filips II uit circa 1557-1565 te gaan, maar in details wijkt de munt af. Het betreft hier een eigentijdse vervalsing.

Een klein aantal munten kan eind 16de eeuw worden gedateerd, namelijk een oord van Holland uit 1577 en twee duitjes van Holland uit 1590-1598.¹²⁴ Opmerkelijk is dat in één van beide duitjes een gaatje is geboord. De overige munten dateren uit de 17de en 18de eeuw. Hieronder bevindt zich één zilveren tweestuiverstuk van Holland uit 1616.¹²⁵ Bij de 17de-eeuwse exemplaren zijn onder andere een duit van Holland uit 1604, vier duitjes van Friesland uit 1606, 1619 en 1620 en een duit van Groningen & Ommelanden uit 1682 aanwezig. Onder de 18de-eeuwse munten bevinden zich onder andere een duit van Utrecht uit 1754, twee duitjes van Holland uit 1708 en 1729 en een duit van Zeeland uit 1754.¹²⁶

4.8 Fase 6: de 19de en 20ste eeuw

Na afbraak van de huizen aan de Bierkade vangt een periode aan die archeologisch niet relevant is. Een tijd lang lag het perceel braak en vanaf 1848 is het perceel opnieuw bebouwd. In de 19de eeuw is wel wat afval op het perceel terecht gekomen. Een voorbeeld is een bord met

120 Pluis 1998, type A.01.22.03.

121 32-G01

122 22-M01

123 34-M01

124 19-M02, 32-M01

125 29-M02

126 07-M01, 19-M01

een blauw drukdecor van een man en een jongen meteen onwillige ezel en een spreuk van Cats (afb 77).¹²⁷ Dit bord is gemaakt bij de firma Regout in Maastricht.

Waterkelder S62

Een onzekerheid tijdens het archeologisch onderzoek was de datering van waterkelder S62. Deze waterkelder is tijdens de sloop van de twee huizen aan het Venidse in 2021 door de sloper aangetroffen en uit de grond verwijderd, met een zeer grote verstoring van de bodem tot gevolg (S14). Midden op het terrein was daardoor een slap instabiel stuk aanwezig. Tijdens de begeleiding van het uitgraven van de kelder bleek een deel van de bodem van deze waterkelder, gemaakt van gele bakstenen met trasmortel, nog aanwezig te zijn. De waterkelder had een breedte van 1,30 meter; de lengte kon niet meer worden achterhaald.

Een leuk detail is dat tijdens het verwijderen van dit restant van de waterkelder de houten stop met loden omhulsel los kwam van de vloer (afb 78). Dit constructiedetail is de laatste jaren vaker waargenomen bij waterkelders in bijvoorbeeld Enkhuizen en Amsterdam en ook in Hoorn.¹²⁸ Het idee is dat dit loden pijpje in de bodem bestemd was om tijdens de bouw grondwater de kelder in te laten wellen om de trasspecie onder water goed te laten uitharden.¹²⁹ Volgens een publicatie over het Amsterdamse geotrooideerde cement uit 1792 was het gebruikelijk dat een nieuwe gemaakte regenbak eerst 6 weken onder water werd gezet.¹³⁰ Hierna werd de waterkelder

leeggepompt en werd een houten stop in het gat geslagen. Daarna werd een extra bakstenen vloer gelegd die het gat afdichtte. Hoewel dit een standaardmethode geweest moet zijn, is dit constructiedetail toch zelden archeologisch gedocumenteerd.

Tijdens de uitwerking blijkt de waterkelder precies binnen de aanbouw van het in 1882 gebouwde huis aan het Venidse te vallen. De waterkelder dateert dus uit dat jaar.

Afb 77 Randscherf van een bord met drukdecor, firma Regout, Maastricht (33-C01). Het bord behoort tot een serie van borden met spreken van Cats.

127 33-C01

128 Schrickx 2021, 61-62.

129 Gawronski & Jayasena 2016, 45.

130 Van der Hart 1792, 8.

*Afb 78 Houten stop in loden omhulsel,
uit de bodem van de waterkelder S62.*

5. Synthese

De opgraving heeft plaatsgevonden op een opmerkelijke locatie: een eiland in het Middeleeuwse havengebied van Hoorn. Dit eiland droeg de naam het Venidse naar de Italiaanse stad Venetië. Overigens was het aanvankelijk een schiereiland met aan de ene kant het water van de Appelhaven en aan de andere kant het water van de Nieuwendam.

Dit stadsdeel lag buiten de Westfriese Omringdijk. Deze dijk loopt dwars door Hoorn heen van het Grote Oost via de Roode Steen naar het West. De oudste dijk lag een stuk meer zeewaarts en er was sprake van één groot ontgonnen gebied. Zeker is dat rond 1275 de dijk op de huidige plek lag want de oudste bebouwing rondom de Roode Steen dateert uit die tijd. Het buitengedijkte land werd voorland en men beschermde dit met kleine dijkjes. Hier lag ook de haven. In 1341 verbreedde en verhoogde men een deel van zo'n dijkje langs de haven en dit werd de Nieuwendam genoemd. In 1420 zou ook de Appelhaven worden verbreed en verdiept en het Venidse opgehoogd. Daarna zou hier bebouwing zijn ontstaan.

De archeologische resultaten lijken dit beeld te bevestigen. Aanwijzingen voor bewoning op het Venidse in de 14de eeuw zijn er niet. Op het diepste niveau (bovenkant natuurlijk veen) is een gedempte sloot aangetroffen. De richting komt overeen met de ontginningspercelen (oostwest). Ergens tussen 1375 en 1400 is voor de eerste maal opgehoogd met veen, mest en klei. De sloot is toen gedempt. Een duidelijk loopniveau, samenhangend met bebouwing, was niet aanwezig, maar er waren wel twee mestkuilen met vondsten die ruwweg eind 14de eeuw zijn te plaatsen. Bijzonder is dat uit een van beide kuilen veel leren schoenen komen. De mest is een duidelijke aanwijzing voor agrarisch gebruik; waar het afval vandaan kwam, weten we niet.

Op basis van de keramiek is vast te stellen dat ergens tussen 1400 en 1425 grootschalig is opgehoogd, opnieuw met veen, mest en klei. Dit sluit zeer goed aan bij de historische vermelding van 1420. Niet lang daarna zijn de eerste huizen op het Venidse verschenen en ontstond de straat die later Bierkade zou gaan heten.

Uit de eerste periode van bewoning, die in het rapport tussen 1425 en 1525 is geplaatst, is weinig teruggevonden. Ook in deze periode zijn dunne ophogingslagen opgebracht en er zijn geen aanwijzingen dat het achterterrein een ambachtelijke functie had. Voorafgaand aan het onderzoek was verondersteld dat hier scheepshellingen gelegen zouden kunnen hebben, maar dat is dus niet het geval. Ook voor andere ambachtelijke werkzaamheden zijn geen indicaties. Wel is een mestkuil aangetroffen die erop wijst dat het gebied nog altijd deels agrarisch werd gebruikt.

In de periode hierna (1525 tot 1575) stond met zekerheid een huis op het westelijke perceel (Bierkade 11). Hiervan zijn slechts een uitbraakspoor teruggevonden. Achter het huis lag een plaatsje van brokken bakstenen. Uit de ligging valt af te leiden dat het huis hoogstwaarschijnlijk een zomerkeuken had. Dit leidt tot een gereconstrueerde plattegrond van een huis van 12,5 meter lang en 5,5 meter breed met een zomerkeuken van 2 meter lang en 2,5 meter breed. Naast en op het plaatsje is afval van de bewoners aangetroffen; hoofdzakelijk eenvoudig gebruiksaardewerk. Vanaf het plaatsje liep een pad achter de zomerkeuken en een pad richting het water.

Na 1575 is voor beide percelen een reconstructie te maken. Het huis op het westelijke perceel bleef staan tot aan de afbraak begin 19de eeuw. Dat houdt in dat dit huis 'De Knipboog' was waarvan in de historische bronnen sprake is. De zomerkeuken is waarschijnlijk wel verlengd of vervangen door een grotere zomerkeuken, afgaande op een uitbraakspoor. Op het oostelijke perceel (Bierkade 12) verscheen een nieuw huis, waarvan slechts een uitbraakspoor en

restanten van een plavuizen vloer zijn teruggevonden. Op basis daarvan is een huis van 15 meter lang en 6,20 meter breed gereconstrueerd, met waarschijnlijk een zomerkeuken. Afgaande op de fragmenten van wandtegels uit het uitbraakspoor en een puinkuil achterop het terrein is dit huis ergens in de eerste helft van de 17de eeuw gebouwd.

Achter het oostelijke huis bevond zich een waterkelder voor de opvang van regenwater van het dak. Bij het westelijke huis is geen waterkelder gevonden.

Het oostelijke huis was vóór 1733 tot aan de sloop een pakhuis. Het woonhuis is dus van functie veranderd; de zomerkeuken zal zijn afgebroken. Aan de Bierkade stonden opvallend veel pakhuizen.

Historisch is bekend dat achter huis 'De Knipboog' een woning aan de Knipboogsteeg stond en dat achterop het perceel nog een huis stond dat uit twee woningen bestond. Van beide gebouwen is zo goed als niets teruggevonden. De afmetingen kunnen globaal worden gereconstrueerd. We hebben te maken met kamerwoningen, die – zoals de naam al zegt – uit slechts één kamer bestonden. Dergelijke woningen waren de goedkoopste woningen in de stad; tegenwoordig bestaan die niet meer. Binnen het huis achterop het perceel lag een waterkelder.

Alle bebouwing is begin 19de eeuw gesloopt. Opvallend is dat de sloop zeer grondig is gedaan, wat niet typisch voor Hoorn is. Uit Enkhuizen kennen we dit fenomeen wel: de funderingen en zelfs waterkelders zijn daar vaak tot de onderste steen toe verwijderd. Er waren aannemers in die stad actief die het bruikbare bouw materiaal en zelfs het puin verkochten. In Hoorn zijn funderingen meestal wel aanwezig, maar in dit geval dus niet.

Tot slot zijn restanten van de bebouwing uit de tweede helft van de 19de eeuw aangetroffen, maar hieraan is weinig aandacht besteed. Deze bebouwing is in 1974 grondig gesloopt en de bebouwing die daarvoor in de plaats is gekomen, is in 2019 gesloopt. Beide werkzaamheden hebben een grote verstoring van het archeologisch bodemarchief veroorzaakt. Een van de weinige sporen die nog resteerde van de 19de-eeuwse bebouwing was een waterkelder.

6. Beantwoording onderzoeksvragen

In het PvE is een aantal onderzoeksvragen geformuleerd waarop het archeologisch onderzoek antwoord tracht te geven. Hieronder wordt op iedere vraag een beknopt antwoord gegeven.

12de eeuw – 1400

1. Is natuurlijk veen aanwezig binnen het plangebied?

Binnen het plangebied is inderdaad natuurlijk veen aanwezig, namelijk een compact gelaagd pakket van ongeveer 50 cm dik. We spreken dan van een pakket restveen. Het oorspronkelijke veenpakket is veel dikker geweest, maar is door oxidatie als gevolg van ontginning grotendeels verdwenen en in elkaar gedrukt. Dat restveen aanwezig is, houdt in dat is opgehoogd voordat het veen volledig kon verdwijnen. Dat is over het algemeen een indicatie voor middeleeuwse ophoging.

2. Zijn ontginningsloten aanwezig en wat is de oriëntatie daarvan (oost-west?)?

Een doorlopende ontginningsloot of herverkavelingsloot in OW-richting is niet aangetroffen. De oorspronkelijke ontginningspercelen uit de 12de eeuw waren zeer breed en de sloten lagen dus op grote afstand. Mogelijk waren er ook binnen die brede percelen sloten voor de ontwatering. De brede percelen zijn vervolgens opgedeeld in smalle percelen. Binnen de oudste bebouwde gebieden hadden die 'smalle' percelen een breedte van ongeveer 8 meter (die later vaak weer zijn opgesplitst in twee percelen van 4 meter breed). Binnen het havengebied lijkt hiervan geen sprake. Veel huispercelen lagen juist haaks op de ontginningspercelen en zijn dus niet tot stand gekomen door opdeling van ontginningspercelen. Bij Nieuwendam 19 en 20 is bijvoorbeeld vastgesteld dat de oudste percelen 6,35 en 4,75 meter breed waren. Bij Appelhaven 3 was sprake van een perceel van 5,50 meter breed. Van een systematisch patroon van sloten op 8 meter afstand is dus geen sprake.

Een doorlopende sloot is dus niet gevonden, maar wel een sloot in OW-richting die op het terrein eindigde. Deze sloot vormde waarschijnlijk geen perceelsgrens, maar zorgde voor de afwatering binnen het perceel. Indirect toont deze sloot wel aan dat de percelen inderdaad OW-georiënteerd waren.

1400-1550

3. Is het gebied inderdaad opgehoogd in 1420, zoals kroniekschrijver Velius zegt?

De exacte datering van de verschillende ophogingen is niet vast te stellen doordat de ophogingslagen zeer weinig vondstmateriaal bleken te bevatten. Duidelijk is dat in de late Middeleeuwen een dik pakket is opgeworpen. De oudste vondsten dateren uit het laatste kwart van de 14de eeuw (ca 1375-1400). Een twee grote ophoging kan op basis van de keramiek geplaatst worden tussen 1400 en 1425. Bij de uitwerking zijn dit fase 2.1 en fase 2.2 genoemd. Deze datering sluit zeer goed aan bij de vermelding van Velius. Ook bij Appelhaven 3 lijken de archeologische resultaten te bevestigen dat de oudste bebouwing kort na 1420 dateert.

4. Zijn sporen aanwezig die dateren van vóór de eerste ophoging? Uit welke tijd dateren deze sporen? Hoe werd het terrein in deze tijd gebruikt?

Uit de periode vóór 1420 dateren enkele sporen, namelijk de eerder genoemde gedempte sloot, twee mestkuilen en een ophogingslaag. Deze dateren op basis van de keramiek tussen 1375 en 1425. Aanwijzingen voor bewoning ontbreken. De mestkuilen wijzen op agrarisch gebruik.

5. In welke perioden is het plangebied opgehoogd? Wat voor materiaal is gebruikt en hoe dik zijn de afzonderlijke ophogingslagen?

Het gebied is in de periode rond 1400 grootschalig opgehoogd. Waarschijnlijk is sprake van twee pakketten: een eerste ophoging tussen 1375 en 1400 en een tweede ophoging tussen 1400 en 1425. Op historische gronden kan die tweede ophoging in 1420 worden geplaatst. De totale dikte bedroeg ongeveer 1,5 meter. Als ophogingsmateriaal is gebruik gemaakt van veen en mest en in mindere mate van klei. Dat is typisch voor middeleeuwse ophogingen. In de ophogingslagen is nauwelijks afval terecht gekomen.

De ophoging hangt ongetwijfeld samen met de aanvang van de bebouwing op het schiereiland dat toen het Venidse heette. De bebouwing heeft altijd aan de noordkant van het eiland gestaan (nu Bierkade) en was dus gericht op de Appelhaven.

1550-1800

6. Zijn sporen van bebouwing aanwezig? Zo ja, om hoeveel verschillende huizen gaat het en uit welke periode dateren zij? Wat kan worden gezegd over de aard en omvang van de huizen? Hoe zag de indeling van de huizen eruit?

Van de huizen is weinig teruggevonden doordat de opgraving plaatsvond achter de huidige bebouwing aan de Bierkade.

Op het westelijke perceel (Bierkade 11) heeft vanaf circa 1550 een huis gestaan van 12,5 meter lang en 5,5 meter breed, met aangebouwde zomerkeuken van 2 bij 2,5 meter. Hiervan is uitsluitend een klein deel van een uitbraakspoor teruggevonden. Achter het huis en naast de zomerkeuken lag een plaatsje van brokken bakstenen. Waarschijnlijk is dit huis blijven staan tot de afbraak begin 19de eeuw. Mogelijk is wel de zomerkeuken verlengd of nieuw gebouwd. Dat houdt in dat dit huis 'De Knipboog' was.

Op het oostelijke perceel (Bierkade 12) stond een huis van 15 meter lang en 6,20 meter breed, dat vermoedelijk ergens rond 1620-1650 is gebouwd. Ook van dit huis is niet veel meer dan een uitbraakspoor teruggevonden. Binnen het huis lag nog een restant van een plavuizen vloer. Waarschijnlijk had ook dit huis een zomerkeuken. Dit huis is net als het vorige huis begin 19de eeuw gesloopt.

Over de indeling van beide huizen is archeologisch vrijwel niets achterhaald. Toch valt hier indirect wel iets over te zeggen. Standaard voor huizen uit deze tijd is een voorhuis over de volledige breedte met daarachter één of twee (of meer) kamers met een gang. Uit de lengte van beide huizen kunnen we afleiden dat ze beide twee kamers hadden, waarbij de kamer achter het voorhuis de binnenhaard (verwarmde kamer) was.

Historisch weten we dat achter huis 'De Knipboog' een woning aan de Knipboogsteeg en een huis (bestaande uit twee woningen) aan het Venidse stonden. In feite hebben we met drie kamerwoningen te maken van (gereconstrueerd) ieder 5,70 meter diep en 3,80 tot 4,50 meter breed. Dit soort eenvoudige woningen stonden overal in de stad aan de stegen of op achterterreinen. Archeologisch is hier zo goed als niets van teruggevonden. Deze woningen bestonden uit één kamer met daarboven een zolderruimte.

7. Zijn structuren op het erf aanwezig, bijvoorbeeld waterputten, regenwaterkelders of schuren? Horen zij bij bebouwing aan het Venidse of de Bierkade?

Bij de opgraving is geen ronde waterput voor welwater uit de natuurlijke bodem gevonden. Dat is opmerkelijk omdat die op nagenoeg ieder perceel zij te vinden. Het is mogelijk dat deze er wel zijn geweest in de 15de of 16de eeuw. De huizen uit die tijd waren mogelijk minder lang dan de 16de en 17de-eeuwse huizen.

Achter het oostelijke huis (Bierkade 12) bevond zich een waterkelder, die waarschijnlijk van de bouw van dit huis dateert. Deze diende voor de opvang van regenwater van het dak van het huis.

Achter het westelijke huis (Bierkade 11) was geen waterkelder. Ook de woning aan de Knipboogsteeg had geen waterkelder. Het huis aan het Venidse had in pandig een waterkelder; mogelijk diende deze voor beide woningen in dit huis.

Het ontbreken van een waterkelder bij het westelijke huis is opmerkelijk. Een mogelijkheid is dat ook dit huis een in pandige waterkelder had.

Aanwijzingen voor bebouwing op het achterterrein van het oostelijke huis zijn er niet. Het ontbreken van afvalkuilen zou erop kunnen wijzen dat ook hier iets heeft gestaan.

8. Zijn er resten van bebouwing aan de Knipboogsteeg aanwezig en hoe oud zijn die?

Aan de Knipboogsteeg (en het Venidse) stond bebouwing; dat weten we uit de historische bronnen. Hiervan is niets teruggevonden. Deze bebouwing dateert zeker na 1575, gezien de datering van de keramiek uit de ophogingslagen op die plek.

9. Zijn er resten van ambachtelijke werkzaamheden aanwezig? Te denken valt aan kleine scheepswerven aan de haven, pottenbakkersafval e.d.

Een resultaat dat zeker van belang is, is het ontbreken van sporen of vondsten die samenhangen met ambachtelijke werkzaamheden. Een negatief resultaat is ook een resultaat. Dit lijkt karakteristiek voor het Venidse. Een logische gedachte is dat hier in de 14de en 15de eeuw scheepswerven lagen, maar daar zijn dus geen aanwijzingen voor. De havens waren in die tijd nog niet zo uitgebreid, dus dat roept de vraag op waar die scheepswerven dan wel lagen.

10. Wat kan worden gezegd over de materiële cultuur van de bewoners van het perceel (zowel Venidse als Bierkade)?

Opvallend is het gebrek aan luxe-keramiek. Op basis van diverse opgravingen die we de laatste jaren in Hoorn en Enkhuizen hebben uitgevoerd, krijg je het idee dat Chinees kraakporselein en fraaie keramiek uit Frankrijk, Portugal, Spanje en Italië in overvloed aanwezig was en in geen enkel huis ontbrak. De opgraving aan het Venidse geeft een ander beeld. Op een paar scherven na ontbreekt Aziatische en Mediterrane importkeramiek. Op een locatie waar schippers woonden, zou je deze keramiek wel verwachten. Dit komt deels doordat sowieso weinig keramiek is gevonden. Een andere verklaring is dat hier mensen woonden uit de lagere sociale lagen.

7 Samenvatting

In dit rapport zijn de resultaten weergegeven van een opgraving op de locatie Venidse 2 in Hoorn. De onderzoeksvragen die voor het onderzoek zijn geformuleerd zijn te vinden in paragraaf 3.1; de methode van het onderzoek is beschreven in paragraaf 3.2. Het onderzoek bestond uit twee onderdelen: een opgraving van de bouwcontour en een begeleiding van het ontgraven van een kelder.

Op het diepste niveau is een gedempte sloot aangetroffen, waarvan de richting overeen komt met de ontginningspercelen (oostwest). Ergens tussen 1375 en 1400 is voor de eerste maal opgehoogd met veen, mest en klei en de sloot is toen gedempt. Twee mestkuilen zijn in deze periode te plaatsen; uit een van beide kuilen komen veel leren schoenen.

Op basis van de keramiek is vast te stellen dat ergens tussen 1400 en 1425 grootschalig is opgehoogd, opnieuw met veen, mest en klei. Dit sluit zeer goed aan bij de historische vermelding van 1420. Uit de eerste periode van bewoning, die in het rapport tussen 1425 en 1525 is geplaatst, is weinig teruggevonden. Een mestkuil wijst erop dat het gebied nog altijd deels agrarisch werd gebruikt.

In de periode van 1525 tot 1575 stond met zekerheid een huis op het westelijke perceel (Bierkade 11). Hiervan zijn slechts uitbraaksporen teruggevonden. Achter het huis lag een plaatsje van brokken bakstenen. Uit de ligging valt af te leiden dat het huis hoogstwaarschijnlijk een zomerkeuken had. Dit leidt tot een gereconstrueerde plattegrond van een huis van 12,5 meter lang en 5,5 meter breed met een zomerkeuken van 2 meter lang en 2,5 meter breed. Naast en op het plaatsje is afval van de bewoners aangetroffen; hoofdzakelijk eenvoudig gebruiks aardewerk. Vanaf het plaatsje liep een pad achter de zomerkeuken en een pad richting het water.

Na 1575 is voor beide percelen een reconstructie te maken. Het huis op het westelijke perceel – in de historische bronnen De Knipboog genoemd – bleef staan tot aan de afbraak begin 19de eeuw. Op het oostelijke perceel (Bierkade 12) verscheen een nieuw huis, waarvan slechts een uitbraakspoor en restanten van een plavuizen vloer zijn teruggevonden. Op basis daarvan is een huis van 15 meter lang en 6,20 meter breed gereconstrueerd, met waarschijnlijk een zomerkeuken. Achter het huis bevond zich een waterkelder voor de opvang van regenwater van het dak.

Van de woning aan de Knipboogsteeg en het huis daarachter is zo goed als niets teruggevonden. We hebben te maken met kamerwoningen die licht gefundeerd waren.

Alle bebouwing is begin 19de eeuw gesloopt, waarbij ook de funderingen uit de grond zijn verwijderd.

Literatuur

Abbing, G.A., 1841-1842. *Geschiedenis der stad Hoorn, hoofdstad van West-Friesland*, Hoorn.

Beenakker, J., 1988. *Van Rentersluze tot strijkmolen: de waterstaatsgeschiedenis en landschapsontwikkeling van de Schager- en Nedorperkoggen tot 1653*, Alphen aan den Rijn.

Besteman, J.C., 1990. 'North-Holland AD 400-1200: turning tide or tide turned?', in J.C. Besteman, J.M. Bos en H.A. Heidinga (red.), *Medieval archaeology in the Netherlands. Studies presented to H.H. van Regteren Altena*, Assen/Maastricht, 91-120.

Boon, P., 1991. 'Voorland en inlagen. De Westfriese strijd tegen het buitenwater', in *West-Frieslands Oud en Nieuw* 58, 78-111.

Duijn, D.M. & S. Gerritsen, 2021. *Programma van Eisen. Hoorn – Venidse 2*.

Gawronski, J. & R. Jayasena, 2016. *Het eiland Marken in Amsterdam: veranderingen in de stad 1592-1930. Archeologische opgraving Valkenburgerstraat 130-146 Amsterdam (2011-2012)*. Amsterdamse Archeologische Rapporten 90.

Goubitz, O., 2001. *Stepping through Time. Archaeological Footwear from Prehistoric Times until 1800*.

Griffioen, A. & S. Ostkamp, 2008. 'Het pottenbakkersafval', in M. Nokkert, *Pottenbakkers aan de Anthoniedijk. Inventariserend onderzoek m.b.v. proefsleuven en definitief archeologisch onderzoek voorafgaand aan het nieuwbouwproject 'Hoogstraat aan de Vecht' te Utrecht*. Basisrapportage archeologie 34, 55-65.

Groot, A.S., de & Schrickx, C.P., 2019. *Archeologische Quickscan Venidse 2, Hoorn*. Adviesnummer 19185. Archeologie West-Friesland, Hoorn.

Groot, A.S., de & Schrickx, C.P., 2020. *Archeologische Quickscan Venidse 2, Hoorn, versie 2*. Adviesnummer 19185. Archeologie West-Friesland, Hoorn.

Hart, A. van der, 1792. *Bericht, aangaande de Amsterdamsche geotroijeerde cement; en redenen van aanbelang, waarom dezelve, als, alle de volmaakte eigenschappen bezittende tot dichte waterwerken, den voorrang zoude behooren te verdienen, boven de Duitsche cement*.

IJzereef, G.F. & J.F. van Regteren Altena, 1991. Nederzettingen uit de Midden en Late Bronstijd bij Andijk en Bovenkarspel, in Fokkens, H. & N. Roymans. *Nederzettingen uit de Bronstijd en de Vroege IJzertijd in de Lage Landen*. Nederlandse Archeologische Rapporten 13, Amersfoort.

Leek, J. & C.P. Schrickx, 2022. *Vrijgavedocument archeologie. Hoorn – Venidse 2*.

Mekking, R.A., 1987. *Hoorn en zijn bewoners anno 1561 aan de hand van de kohieren van de tiende penning*.

Mulder, E.F.J. de & J.H.A. Bosch, 1982. Holocene stratigraphy, radio-carbon datings and palaeogeography of central and northern North-Holland (The Netherlands), in *Mededelingen Rijks Geologische Dienst* 36(3), 111-160.

Ostkamp, S., 2023. 'De laatmiddeleeuwse productiecentra van steengoed' in: S. Ostkamp & W. Snip, *Baardmankruiken*, 122-169.

Pluis, J., 1998. *De Nederlandse tegel: decors en benamingen, 1570-1930*.

Schrickx, C.P., 2011. *Tussen de Kleine Havensteeg en de Halvemaansteeg. Archeologisch onderzoek op het perceel Kleine Havensteeg 7-9 in Hoorn*. West-Friese Archeologische Rapporten 22.

Schrickx, C.P., 2014. *Een 16de-eeuwse muur tussen de Hoofdtoren en de Westerpoort. Archeologische begeleiding van de vervanging van de kademuur van het Stenen Hoofd in Hoorn*. West-Friese Archeologische Rapporten 63.

Schrickx, C.P., 2016. *Productieafval van de plateelbakkerij aan de Wortelvesten. Archeologisch onderzoek op het perceel op de hoek van de Koepoortsweg en de Spoorsingel*. West-Friese Archeologische Rapporten 93.

Schrickx, C.P., 2016. *Wonen aan een Middeleeuwse haven. Archeologisch onderzoek op het perceel Appelhaven 3 in Hoorn*. West-Friese Archeologische Rapporten 97.

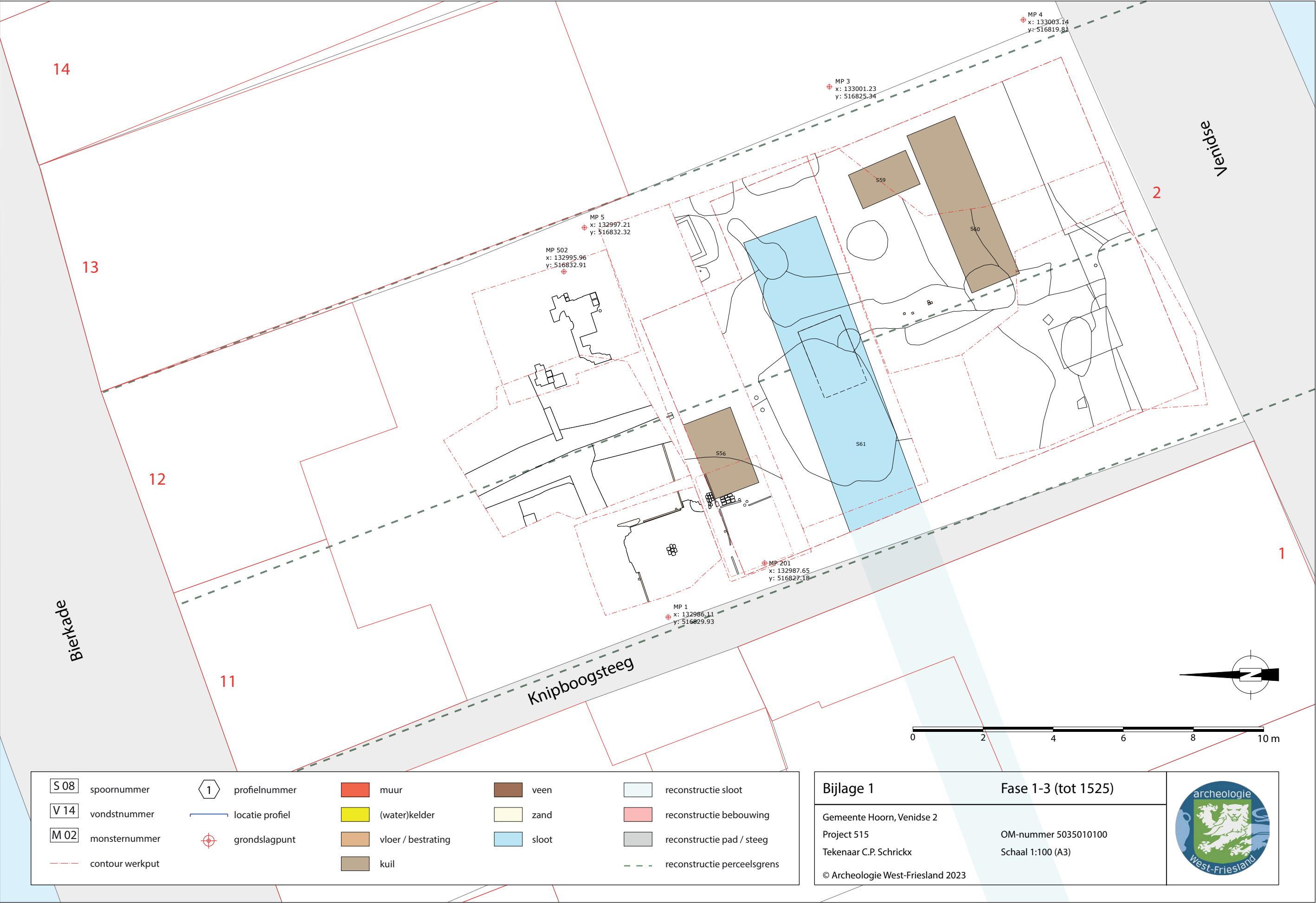
Schrickx, C.P., 2021. *Een leerlooierij op de Westerdijk. Archeologisch onderzoek op de percelen Westerdijk 137-149 en Geldersesteeg 2-4 in Hoorn*. West-Friese Archeologische Rapporten 159.

Schrickx, C.P., 2021. *Tussentijds stand van zaken archeologie. Hoorn – Venidse 2*.

Schrickx, C.P., 2021. *De opgraving van De Zeevaart en De Dolfijn. Archeologisch onderzoek op de percelen Nieuwendam 19 en 20 in Hoorn*. West-Friese Archeologische Rapporten 162.

Vermeeren, C. & H. van Haaster, 2017. *Determinaties van hout, haar, vezels, turf, teer en steen van de scheepswerven aan de Hogendijk te Zaandam*. BIAxiaal 938.

Vlierman, K., 2021. *Cogs, small cogs and boats. The thirteenth until sixteenth century Dutch and Flemish archaeological finds from the Hanseatic shipbuilding tradition seen in a broader perspective*.

Bijlage 1

Fase 1-3 (tot 1525)

Gemeente Hoorn, Venidse 2

Project 515

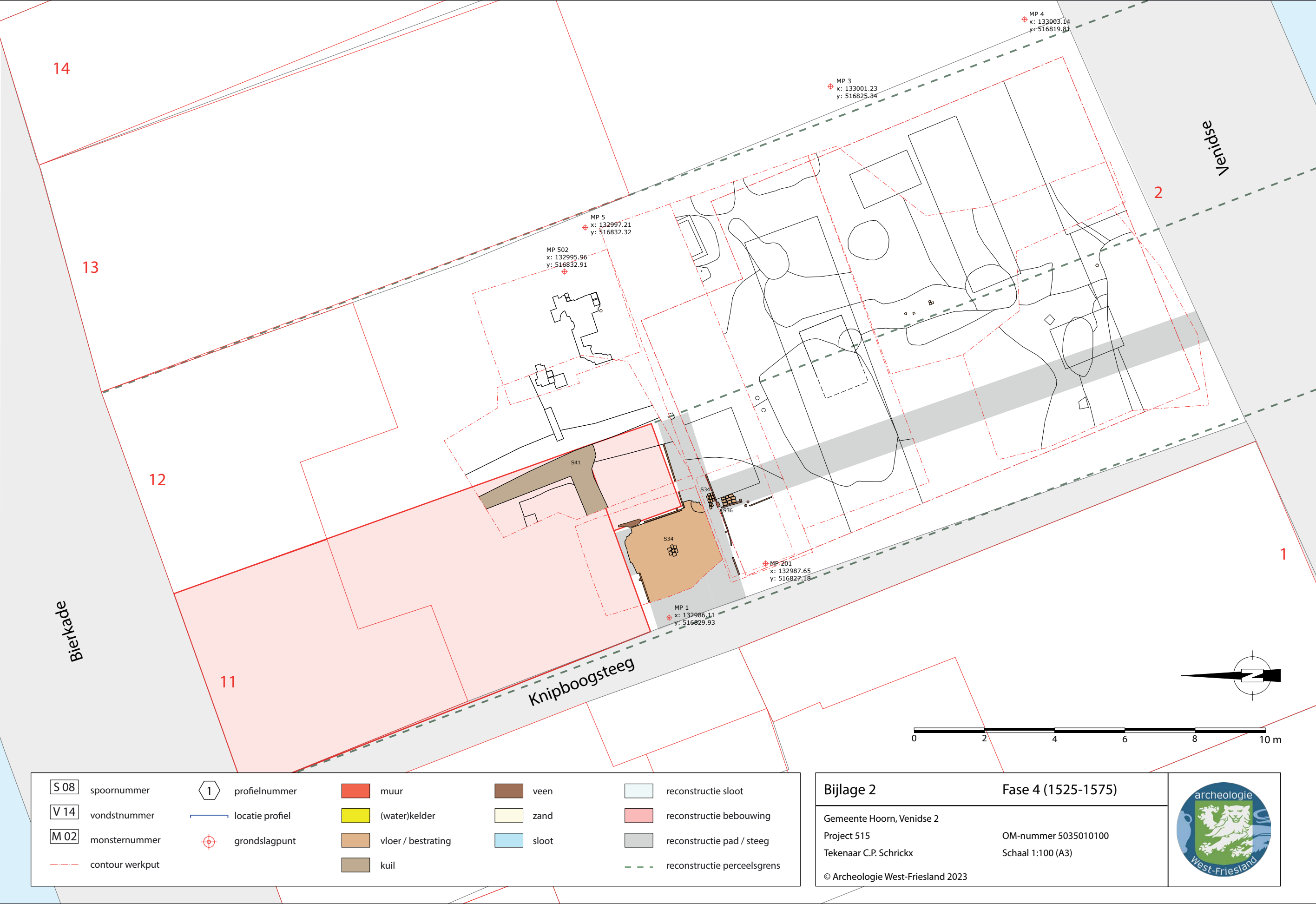
Tekenaar C.P. Schrickx

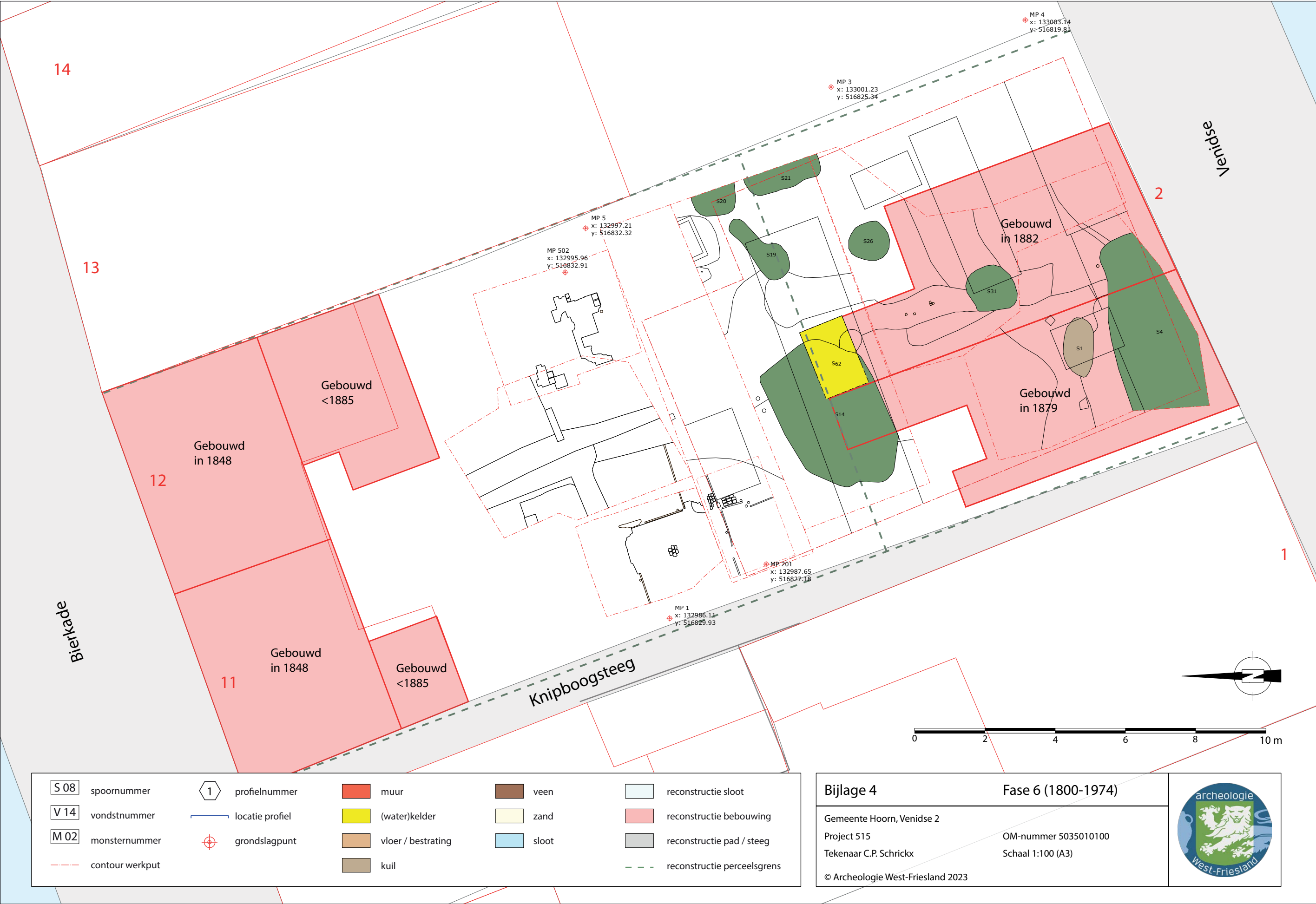
© Archeologie West-Friesland 2023

OM-nummer 5035010100

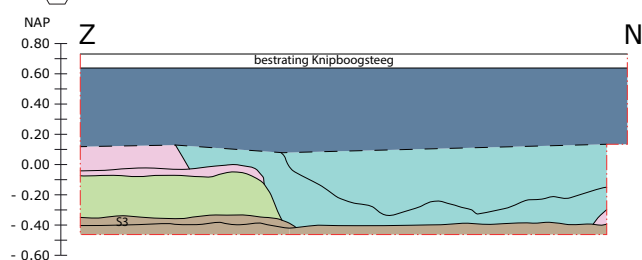
Schaal 1:100 (A3)

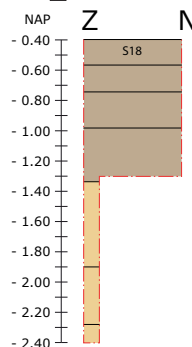

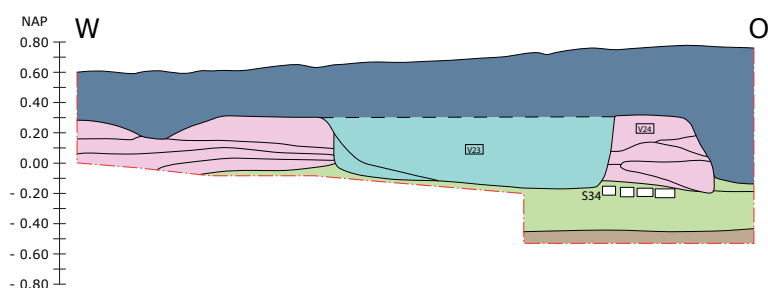
1 Westprofiel, Werkput 2

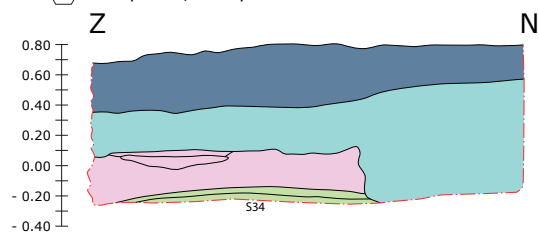
2 Westprofiel, Werkput 2

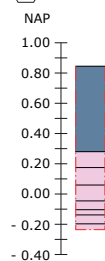
3 Noordprofiel, Werkput 2

4 Westprofiel, Werkput 4

6 Profielstaat

S 08

spoornummer

muur

muur

Fase 2: 1375-1425

Fase 2: 1375-1425

Fase 6: 1800-1900

Fase 6: 1800-1900

V 14

vondstnummer

natuurlijke klei

natuurlijke klei

Fase 3: 1425-1525

Fase 3: 1425-1525

Fase 4: 1525-1575

Bovenlaag

contour profiel

natuurlijk veen

natuurlijk veen

Fase 5: 1575-1800

Fase 5: 1575-1800

1

profielnummer

hout

hout

Fase 5: 1575-1800

Fase 5: 1575-1800

Bijlage 5

Profielen

Gemeente Hoorn, Venidse 2

Project 515

Tekenaar C.P. Schrickx

© Archeologie West-Friesland 2023

OM-nummer 5035010100

Schaal 1:50 (A4)

ISSN: 2210-4364 (print)
ISSN: 2665-9387 (online)